

مرورنامه آزمون آزمایشی خیلی سبز

سال تحصیلی ۱۴۰۴-۰۵

رشته انسانی

مرحله سیزدهم

پایه دوازدهم

این مرورنامه، ویژه مباحث جدید آزمون است. مرورنامه مباحثی که در آزمون‌های قبل به آن‌ها پرداخته شده، در پنل کاربری شما قابل دریافت است و در این فایل از تکرار آن پرهیز شده است.

نام درس	مباحث	مؤلف	ویراستار	از صفحه	تا صفحه
ریاضی و آمار	ریاضی و آمار یازدهم: فصل دوم (درس ۱ و ۲ تا ابتدای تابع قدرمطلق) صفحه ۳۹ تا ۲۱ ریاضی و آمار دوازدهم: فصل سوم (درس ۱ و ۲) صفحه ۷۳ تا ۹۴	علی شهبازی	صادق محمدی بردیا نصیری سینا نیک‌نژاد	۲	۴
زبان و ادبیات فارسی	علوم و فنون ادبی یازدهم: درس ۷ تا ۹ و کارگاه تحلیل فصل سوم صفحه ۵۷ تا ۷۸ علوم و فنون ادبی دوازدهم: درس ۸ تا ۱۰ و کارگاه تحلیل فصل سوم صفحه ۸۳ تا ۱۰۳	علیرضا نعمتی	زهره صادقی مالواجردی معراج صالحی‌نژاد	۴	۹
علوم اجتماعی	جامعه‌شناسی یازدهم: درس ۹ تا ۱۲ صفحه ۷۳ تا ۱۰۳ جامعه‌شناسی دوازدهم: درس ۷ تا ۹ صفحه ۶۹ تا ۱۰۴	محمدابراهیم مازنی	سعید ستوده‌مهر محمدحسین غلامی معراج صالحی‌نژاد	۱۰	۱۶
روان‌شناسی	درس ۶ و ۷ صفحه ۱۳۴ تا ۱۸۵	سیده ضحی سکاکی	سعید ستوده‌مهر محمدحسین غلامی معراج صالحی‌نژاد	۱۶	۱۷
عربی	عربی یازدهم: درس ۵ و ۶ صفحه ۶۵ تا ۹۰ عربی دوازدهم: درس ۴ (از ابتدای تمارین) تا ۵ (تا ابتدای تمارین) صفحه ۶۴ تا ۷۶	آریا ذوقی	مریم آقاباری محمدحسین غلامی محمدعلی یوسفی	۱۸	۲۱
تاریخ	تاریخ یازدهم: درس ۹ تا ۱۲ صفحه ۸۹ تا ۱۳۴ تاریخ دوازدهم: درس ۸ تا ۱۰ صفحه ۹۹ تا ۱۴۱	علیرضا کاهیوند کیانا یوسف‌زاده	معراج صالحی‌نژاد وجیهه صادقی مالواجردی	۲۱	۲۵
جغرافیا	جغرافیای یازدهم: درس ۶ تا ۸ صفحه ۶۷ تا ۱۱۲ جغرافیای دوازدهم: فنون و مهارت‌های جغرافیایی (۲) و درس ۵ صفحه ۷۳ تا ۹۹	علیرضا کاهیوند	وجیهه صادقی مالواجردی محمدحسین غلامی محمدعلی یوسفی	۲۵	۲۷
فلسفه و منطق	منطق: درس ۹ صفحه ۸۳ تا ۹۶ فلسفه یازدهم: درس ۹ و ۱۰ صفحه ۶۹ تا ۸۲ فلسفه دوازدهم: درس ۸ تا ۱۰ صفحه ۵۹ تا ۸۶	مجید پیرحسینلو	مهدی بادامه‌مه محمدحسین غلامی	۲۷	۳۲
اقتصاد	درس ۹ تا ۱۱ صفحه ۹۲ تا ۱۲۸	سارا شریفی	فاطمه صفری محمدحسین غلامی محمدعلی یوسفی	۳۳	۴۰

ویژه کنکوری‌های ۱۴۰۵

ریاضی و آمار

پایه یازدهم

تابع یازدهم

- تابع ثابت، چندضابطه‌ای و همانی -

۱) تابع ثابت: تابعی که برد آن فقط یک عضو دارد را تابع ثابت می‌نامیم.

۲) نمایش‌های مختلف تابع ثابت:

نمایش تابع	ویژگی تابع ثابت	مثال
زوج مرتبی	مؤلفه دوم تمام زوج مرتب‌ها یکسان است.	$\{(1, 3), (2, 3), (-4, 3)\}$
پیکانی	تمام پیکان‌ها به یک عدد وارد می‌شود.	
نموداری	روی یک خط افقی قرار دارد.	
ضابطه‌ای	$f(x) = c$	$f(x) = 3$ یا $f(x) = \frac{-y}{3}$

۳) در نمایش ضابطه‌ای تابع ثابت، ضریب x^2 ، x و ... باید صفر باشد. مثلاً اگر $f(x) = (a-2)x^2 + (b+1)x + ab$ تابعی ثابت باشد، باید $a-2 = 0$ و $b+1 = 0$ صفر باشند، یعنی $a = 2$ و $b = -1$.

۴) در توابع چندضابطه‌ای برای محاسبه مقدار $f(x)$ باید دقت کنید a در کدام محدوده از دامنه‌ها قرار می‌گیرد. در هر محدوده‌ای که بود از همان ضابطه هم باید استفاده کنید.

مثلاً در تابع $f(x) = \begin{cases} x^2 + 2x & x \geq 1 \\ 2x - 4 & x < 1 \end{cases}$ برای محاسبه $f(-1)$ ، سراغ ضابطه پایینی می‌رویم (چون $x = -1$ در محدوده $x < 1$ قرار دارد):

$$x < 1: f(x) = 2x - 4 \xrightarrow{x=-1} f(-1) = 2(-1) - 4 = -6$$

۵) اگر قرار باشد رابطه $f(x) = \begin{cases} A & x \geq k \\ B & x \leq k \end{cases}$ یک تابع باشد، باید مقدار عبارات A و B به ازای $x = k$ یکسان شود. مثلاً برای آن که $f(x) = \begin{cases} x^2 + m & x \geq 1 \\ 2x + 1 & x \leq 1 \end{cases}$ تابع

باشد، باید مقدار $x^2 + m$ و $2x + 1$ به ازای $x = 1$ برابر باشند:

$$1^2 + m = 2(1) + 1 \Rightarrow 1 + m = 4 \Rightarrow m = 3$$

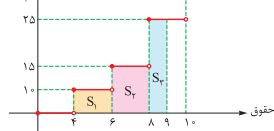
- توابع پلکانی، علامت و جزء صحیح -

۱) تابع پلکانی:

تعریف	نمودارش!	مثال ضابطه‌ای	نمودار مربوط به مثال
تابعی چندضابطه‌ای که همه ضابطه‌هایش تابع ثابت هستند.	از چند خط افقی تشکیل شده است.	$f(x) = \begin{cases} 2 & 1 < x \leq 3 \\ -3 & -2 \leq x \leq 0 \end{cases}$	

۲) محاسبه مالیات یا قبض آب و برق از روی نمودار پلکانی: در نمودار پلکانی مالیات بر حقوق یا هزینه برق مصرفی، اگر مقدار مالیات یا هزینه برق مصرفی را به ازای $x = a$ خواستند، باید مساحت زیر نمودار تا محور x ها را از $x = 0$ تا $x = a$ به دست آوریم.

مثلاً در نمودار زیر، مالیات کسی که حقوقش ۹ میلیون است، از جمع سه مساحت رنگی به دست می‌آید:

$$\text{مالیات} = S_1 + S_2 + S_3$$

مرورنامه آزمون آزمایشی خیلی سبز

ریاضی

۳ تابع علامت (sign):

ضابطه	نمودار	دامنه و برد
$\text{sign}(x) = \begin{cases} 1 & x > 0 \\ 0 & x = 0 \\ -1 & x < 0 \end{cases}$		$D = \mathbb{R}$ $R = \{-1, 0, 1\}$

● ستون سمت راست را می‌توانیم به شکل زیر هم بیان کنیم:

$$\text{sign}(\text{عدد مثبت}) = 1$$

$$\text{sign}(\text{صفر}) = 0$$

$$\text{sign}(\text{عدد منفی}) = -1$$

۴ تعریف جزء صحیح یا براکت:

$[4] = 4$ $[-3/2] = -4$ یا $[3/2] = 3$	$x \in \mathbb{Z} \Rightarrow [x] = x$ جزء صحیح هر عدد صحیح، خودش می‌شود: $k < x < k+1 \xrightarrow{k \in \mathbb{Z}} [x] = k$ جزء صحیح هر عدد غیر صحیح، عدد صحیح ماقبل آن می‌شود:
تعریف	

۵ نمودارهای مهم توابع براکتی:

ضابطه	نمودار	برد
$y = x + [x]$		$\dots \cup [0, 1) \cup [2, 3) \cup \dots$
$y = [x] + [-x]$		$\{-1, 0\}$
$y = x - [x]$		$[0, 1)$
$y = [x]$		$\mathbb{Z}$

۶ ویژگی‌های مهم براکت:

ویژگی	توضیح یا مثال
۱ $[u] \in \mathbb{Z}$	حاصل براکت، همواره عددی صحیح است. مثلاً $[x] = \frac{5}{3}$ هیچ جوابی ندارد.
۲ $[u] = k \xrightarrow{k \in \mathbb{Z}} k \leq u < k+1$	$[x] = 4 \Rightarrow 4 \leq x < 5$
۳ $0 \leq u - [u] < 1$	$0 \leq 2x - [2x] < 1$
۴ $[u] + [-u] = \begin{cases} 0 & u \in \mathbb{Z} \\ -1 & u \notin \mathbb{Z} \end{cases}$	😊
۵ $k \in \mathbb{Z} \Rightarrow [u \pm k] = [u] \pm k$	$[x+3] = [x] + 3$

پایه دوازدهم

درس ۲: توان گویا

۱ اگر $a^n = b$ و n عددی طبیعی باشد، می‌گوییم a ریشه n ام b است. چند مثال:

$\sqrt[3]{8} = 2$	ریشه سوم ۸
$\pm\sqrt{25} = \pm 5$	ریشه‌های دوم ۲۵
$\pm\sqrt[4]{3}$	ریشه‌های چهارم ۳
$\sqrt[5]{-1} = -1$	ریشه پنجم -۱

۲ ریشه nام عدد a در دو حالت $a \geq 0$ و $a < 0$:

علامت a	ریشه nام (فرد)	ریشه nام (زوج)
$a \geq 0$	$\sqrt[n]{a}$	$\pm \sqrt[n]{a}$
$a < 0$	$\sqrt[n]{a}$	ندارد

۳ ریشه مرتبه فرد عدد a، با خود a، هم علامت است.

۴ حاصل $\sqrt[n]{a^n} = \begin{cases} a & \text{فرد } n \\ |a| & \text{زوج } n \end{cases}$

۵ قواعد رادیکال ها:

مثال	توضیح	
$5\sqrt{2} + 3\sqrt{2} - \sqrt{2} = 7\sqrt{2}$	باید هم «عبارت زیر رادیکال» و هم «فرجه هایشان» برابر باشد.	۱ جمع و تفریق رادیکال ها
$\sqrt[3]{2} \times \sqrt[3]{3} = \sqrt[3]{6}$	باید «فرجه ها» برابر باشد.	۲ ضرب و تقسیم رادیکال ها
$\sqrt[3]{54} = \sqrt[3]{2 \times 3^3} = 3\sqrt[3]{2}$	$\sqrt[n]{a^m b} = \begin{cases} a\sqrt[n]{b} & \text{فرد } n \\ a \sqrt[n]{b} & \text{زوج } n, b > 0 \end{cases}$	۳ عدد بیرون کشیدن
$\sqrt[4]{32} = \sqrt[4]{2^5} = \sqrt[4]{2^4 \times 2} = 2\sqrt[4]{2}$	$\sqrt[n]{\sqrt[m]{a}} = \sqrt[n \times m]{a}$	۴ رادیکال تو رادیکال
$\sqrt[1/2]{a} = \sqrt[2]{a}$	$\sqrt[n]{a^m} = \sqrt[n]{a^m}$ (اگر k زوج بود، a قدرمطلق می گیرد.)	۵ ساده کردن توان و فرجه

$\sqrt[n]{a^m} = a^{\frac{m}{n}}$
توان $\frac{m}{n}$ فرجه $\frac{m}{n}$

۶ توان گویا: اگر $a > 0$ باشد، آن گاه:

۷ قواعد توان:

ضرب پایه های مساوی	ضرب با توان های مساوی	تقسیم با پایه های مساوی	تقسیم با توان های مساوی	توان منفی	توان به توان
$a^n \cdot a^m = a^{n+m}$	$a^n \cdot b^n = (ab)^n$	$a^n \div a^m = a^{n-m}$	$a^n \div b^n = \left(\frac{a}{b}\right)^n$	$a^{-n} = \frac{1}{a^n}$	$(a^n)^m = a^{(n \times m)}$
$4^{1/2} \times 4^{3/2} = 4^{1/2+3/2} = 4^2 = 16$	$16^{1/2} \times 2^{1/2} = 32^{1/2} = \sqrt{32}$	$5^{2/4} \div 5^{1/4} = 5^{2/4-1/4} = 5^{1/4}$	$5^{1/2} \div 5^{1/4} = 5^{1/2-1/4} = 5^{1/4}$	$3^{-1/2} = \frac{1}{3^{1/2}}$	$(5^2)^3 = 5^{2 \times 3} = 5^6 = 15625$

۸ ساده کردن اعداد توان دار (با توان گویا):

برای ساده کردن اعداد توان به فرم X^C با فرض این که C عددی کسری باشد، یکی از دو کار زیر را انجام می دهیم:

۱) اگر X تجزیه پذیر باشد، آن را تجزیه می کنیم: $x = y^a \times z^b \times \dots$ بعد آن را جای X قرار می دهیم: $x^c = (y^a \times z^b \times \dots)^c = y^{ac} \times z^{bc} \times \dots$ مثلاً برای ساده کردن $32^{3/4}$، جای ۳۲ می نویسیم ۲۵: $(2^5)^{3/4} = 2^{5 \times 3/4} = 2^{15/4} = 2^3 \times 2^{3/4} = 8 \times \sqrt[4]{2^3} = 8 \times \sqrt[4]{8}$	۲) اگر X تجزیه نمی شد و می خواستیم آن را به صورت رادیکالی بنویسیم از قانون $x^{\frac{m}{n}} = \sqrt[n]{x^m}$ استفاده می کنیم. مثلاً جای $5^{1/2}$ می توانیم بنویسیم $\sqrt{5}$.

علوم و فنون ادبی

پایه یازدهم

درس ۷: تاریخ ادبیات فارسی قرن دهم و یازدهم

– قرن دهم –

۱ در این قرن حکومت دست جانشینان تیمور بود، به گونه ای که هر گوشه ای حاکمی از آنان حکومت می کرد و اوضاع اجتماعی - سیاسی و ادبیات ایران آشفته شده بود.

مرورنامه آزمون آزمایشی خیل سبز

علوم و فنون ادبی

۲ جریان شعری در این دوره غالب بود:

- ۱) شعر فصیح و لطیفی که به شیوه کسانی مثل حافظ و سعدی در جریان بود و بابافغان شیرازی از نمایندگان آن است.
- ۲) مکتب وقوع که نتیجه چاراندیشی شاعران برای تغییر سبک و رهایی از گرفتاری تقلید بود و بازتاب محیط اجتماعی قرن دهم بود که البته راه به جایی نبرد.
- ۳) شاعران در این دوره تشخیص دادند که سبک عراقی از واقعیت دور شده و جنبه ذهنی و تخیلی پیدا کرده است.
- ۴) شاعران برای دوری از این جنبه ذهنی و تخیلی به حقیقت‌گویی و واقع‌گویی روی آوردند. آن‌ها نیازمند پرداختن به مسائل اجتماعی / انتقادهای سیاسی بودند، اما قالب غزل اجازه جولان بیشتر در این میدان را نمی‌داد.

۵

- ۱) کم توجهی شاهان صفوی نسبت به شاعران
- ۲) شاعر نواری و ادب‌گرایی سلاطین هند

۶ آشنایی با تفکرات و معارف هندیان در تغییر سبک دخیل بود.

۷ در این دوره شاهان گورکانی هند همگی به فارسی سخن می‌گفتند.

۸ زبان فارسی همه‌گیر و رسمی شد و تا زمان حاکمیت استعمار انگلیس در هند، زبان رسمی آن دیار بود.

۹ در این دوره اصفهان از دیدگاه ادبی توسعه یافت و خراسان و آذربایجان نیز به کانون‌های مهمی برای شاعران و هنرمندان تبدیل شد.

۱۰ شاهان صفوی علی‌رغم تأثیرشان در ترویج زبان ترکی، به فارسی نیز شعر گفته یا کتاب می‌نوشتند.

۱۱

- ۱) برخی از شاهان مقام شیخی و رهبری طریقت داشتند و می‌بایست خود را در چنین مقام فرهنگی نگاه دارند.
- ۲) آن‌ها با رؤسای مذاهب در تماس بودند.
- ۳) رقبایی چون شاهان عثمانی و هند داشتند که آن‌ها نیز به مسائل فرهنگی توجه نشان می‌دادند.
- ۱۲ بهزاد در دوره شاه اسماعیل و رضا عباسی در دوران شاه عباس از مفاخر هنرند.

قرن یازدهم

- ۱) ترویج مذهب شیعه توسط حکومت صفوی و بی‌توجهی به شعر ستایشی، درباری و عاشقانه‌های زمینی
- ۲) تبدیل موضوعات و تمثیل‌های کهن به مضامین تازه روی آوردند.
- ۳) وابسته نبودن شعر به دربار
- ۴) آگاه شدن به شعر ستایشی
- ۵) آشنایی ایرانیان با اروپاییان

قرن دهم	بابافغانی شیرازی	از شعرای تأثیرگذار قرن ۱۰ دقت و ظرافت و رقت معانی در شعرش مشهور است.
	وحشی باققی	سبک شعرش حد واسط سبک دوره عراقی و دوره بعد یعنی سبک هندی است / شاخصه اصلی شعرش واقع‌گرایی است.
	محتشم کاشانی	در سرودن شعر مذهبی معروف بود / ترکیب‌بند عاشورایی او: باز این چه شورش است که در خلق آدم است / بسی نخ صور خاسته تا عرش اعظم است
	کلیم کاشانی	مشهور در ابداع معانی و خیال‌های رنگین / ضرب‌المثل‌ها و الفاظ محاوره‌ای سخن او را برجسته کرده / به کارگیری مضمون‌های ابداعی فراوان / لقب او «خلاق‌المعانی» بود.
قرن یازدهم	صائب تبریزی	معروف‌ترین شاعر سبک هندی و از پرکاربردترین شاعران فارسی زبان / در غزل‌سرایی مشهور است / به صورت ضرب‌المثل رواج یافته‌اند / او را خداوندگار مضامین تازه شعری دانسته‌اند.
	بیدل دهلوی	سرودن غزل‌های خیال‌انگیز / به کار بردن مضمون‌های بدیع و گاه دور از ذهن / ویژگی‌های شعر او: ۱) مضمون‌های پیچیده ۲) استعاره‌های رنگین، خیال‌انگیز و سرشار از ابهام ۳) تخیل‌های رمزآمیز

نکات مهم

- ۱) در قرن یازدهم در دربار هند قصیده رواج داشت.
- ۲) هند و اصفهان در قرن ۱۰ توسعه ادبی بیشتری داشتند.
- ۳) مضمون‌های بدیع: بیدل دهلوی
- خیال‌های رنگین: کلیم کاشانی
- مضمون‌های ابداعی: کلیم کاشانی (قافیه کلنید!!)
- غزل‌های خیال‌انگیز: بیدل دهلوی

درس ۸: پایه‌های آوایی همسان (۱۶)

پس از تشخیص و درک پایه‌های آوایی شعر، برای درک بهتر نظم پایه‌های آوایی، وزن‌واژه هر پایه را مشخص می‌کنیم.

۴- وزن‌واژه یا رکن معرفی شده در کتاب -

۱) فعلون، (ت ت ت ت)

خدایا به خـواری مـران از درم که صـورت نـبندد دری دیـگرم

پایه‌های آوایی	خُ دا یا	بِ خا ری	م را تَر	دَرَم
وزن	ک صو زت	ن پَد دد	د ری دی	گَرَم
نشانه‌های هجایی	فعولن	فعولن	فعولن	فعل
	-U	-U	-U	-U

۲) مستعلن، (ت ت ت ت ت)

گر جان عاشق دم زند، آتشی در این عالم زند وین عالم بی اصل را، چون ذره‌ها بر هم زند

پایه‌های آوایی	گر جان عا	شق دم ز ند	آتَش د رین	عالم ز ند
وزن	وین عالم	بی اصل را	چُن دَرِ رها	بَر هم ز ند
نشانه‌های هجایی	مستعلن	مستعلن	مستعلن	مستعلن
	-U--	-U--	-U--	-U--

۳) مفتعلن، (ت ت ت ت ت)

ای نفس خـرم بـداد صبا از بـر یار آمـده ای مـرحبا

پایه‌های آوایی	ای ن فت سی	خُرَم با	د ص با
وزن	آز ب ر یا	رامَد ای	مَرخ با
نشانه‌های هجایی	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن
	-UU-	-UU-	-U-

۴) فعلن، (ت ت ت ت ت)

تو حکیمی تو عظیمی تو کریمی تو رحیمی تو نمایندهٔ فضلی تو سسزاوار ثنایی

پایه‌های آوایی	تُ خ کی می	تُ غ ظی می	تُ ک ری می	تُ ز حی می
وزن	تُ ن ما ین	دِ ی فض لی	تُ س زا وا	ر ت نا یی
نشانه‌های هجایی	فعلن	فعلن	فعلن	فعلن
	-UU	-UU	-UU	-UU

نکات مهم

- گاهی هجاهای رکن پایانی مصراع به گونه‌ای است که گویی ادامهٔ رکن‌های قبلی است، اما از پایان آن یک هجا حذف شده؛ در این صورت باز هم وزن آن همسان است. (مثالش همان مثال مورد سوم است برای مفتعلن)
- اگر یک وزن‌واژه در بیتی ۳ بار تکرار شده باشد و در بیت دیگر ۴ بار، باز هم هر دو بیت وزن‌های همسانی دارند.

- برای فهم بیشتر -

مهم‌ترین وزن‌واژه‌ها:

تک‌هجایی	دو‌هجایی	سه‌هجایی	چهارهجایی
قَع (-)	فعلن (-)	فعلون (-U)	فعلنن (-UU)
	فَعْل (-U)	فاعِلن (-U)	مفاعِلن (-U-U)
		مفعول (U--)	مفاعِلین (-U--)
		مفعولن (---)	فاعِلاتن (-U--)
		فُعِلن (-UU)	فاعِلات (U-U)
			مفاعِل (U--U)

تک‌هجایی	دو‌هجایی	سه‌هجایی	چهارهجایی
			مستفعل (U--U)
			مفتعلن (U--UU)
			مستفعلن (U--UU)

● وزن‌واژه‌های ۵هجایی هم داریم که چون در کتاب نیامده، یاد گرفتنش ضرورتی ندارد.

پنج‌هجایی:

متفاعل (UU--UU)

مستفعلاتن (UU--UU)

درس ۹: استعاره

تعریف لغوی استعاره، عاریت و وام گرفتن

تعریف در ادبیات: استعاره کاربرد واژه‌ای به جای واژه‌ای دیگر به دلیل شباهت در ویژگی یا صفتی مشترک است. به عبارتی اگر یکی از دو طرف تشبیه را برگزینیم و طرف دیگر تشبیه را قصد کنیم، استعاره پدید می‌آید.

تشبیه گسترده	مشتبه + ادات تشبیه + وجه‌شبه + مشتبه‌به
تشبیه فشرده	مشتبه + مشتبه‌به
استعاره	(۱) مشتبه‌به (۲) مشتبه + ویژگی مشتبه‌به

زمانی که از ۴ رکن (تشبیه گسترده) به ۱ رکن (استعاره) می‌رسیم، زیبایی سخن بیشتر می‌شود و کلام رساتر و هنری‌تر می‌گردد.

(۱) اگر فقط از ۴ رکن تشبیه، مشتبه‌به باقی بماند، استعاره آشکار یا مصرّحه داریم.

(۲) مشتبه‌به همراه ویژگی‌های مشتبه‌به بیاید، استعاره پنهان یا مکینه داریم.

مثال

تشخیص (شخصیت‌بخشی، جان‌بخشی): گاهی در استعاره مکینه، مشبه موجودی بی‌جان و غیرانسان است، مشبه‌به محذوف، انسان است.

باغ سلام می‌کند، سرو قیام می‌کند سبزه پیاده می‌رود، غنچه سوار می‌رسد

در این بیت باغ (مشبه غیرانسان) مانند انسان (مشتبه‌به) سلام می‌کند.

تشبیه

مثال

مناد بودن غیرانسان، اگر غیرانسان منادا قرار بگیرد، به این معنا است که مانند انسان پنداشته‌ایم و این نیز تشخیص است.

ای نسیم سحر آرامگه یار کجاست؟

مثال

اضافه استعاری: در حالتی دیگر از استعاره مکینه، یک ویژگی از مشبه‌به محذوف، به مشبه اضافه می‌گردد و به صورت ترکیب اضافی درمی‌آید. به این حالت اضافه استعاری می‌گوییم.

کسی چو حافظ نگشاد از رخ اندیشه نقاب

در مصراع بالا، اندیشه مانند انسان، رخ و چهره دارد و رخ با اندیشه (مشبه) ترکیبی اضافی ساخته است.

مثال‌های دیگر برای این درس:

(۱) باز امشب ای ستاره تابان نیامدی باز ای سپیده شب هجران نیامدی

در این بیت، «ستاره تابان» و «سپیده شب هجران» استعاره مصرّحه هستند.

به دلیل این که محبوب یار (مشبه) به این دو تشبیه شده است و مشبه حذف شده و فقط مشبه‌به آورده شده.

(۲) هزار نقش برآرد زمانه و نبود یکی چنان که در آینه تصور ماست

در این بیت «زمانه» به انسان (مشبه‌به) تشبیه شده است و نقش برآوردن ویژگی مشبه‌به است که همراه مشبه آمده است و استعاره مکینه ساخته است.

هر تشخیص استعاره مکینه نیست ← خورشید مانند کودکی می‌خندد (جان‌بخشی یا تشخیص دارد، اما استعاره مکینه ندارد)

هر استعاره مکینه‌ای تشخیص نیست ← آفتاب بر دشت می‌بارد (باریدن ویژگی باران است که به آفتاب (مشبه) نسبت داده شده).

هر استعاره‌ای مجاز نیست ← فقط استعاره مصرّحه مجاز است.

نکات دیگر: هر مجازی استعاره مصرّحه نیست ← فقط مجاز به علاقه مشابهت استعاره مصرّحه است.

به شرطی اضافه استعاری داریم که بتوانیم از آن یک ارتباط تشبیهی بسازیم ← رخ اندیشه (اندیشه مانند انسان رخ دارد).

در معنی حقیقی باشد: ← استعاره مکینه یا تشخیص (ای درخت)

وقتی چیزی را مورد خطاب قرار می‌دهیم: ← استعاره مصرّحه (ای سرو روان (مصرّحه از یار))

در معنی غیرحقیقی باشد: ← مجاز (ای ایران (مجاز از مردم ایران))

● اضافه استعاری می‌تواند تشخیص نیز داشته باشد اگر مشبه‌به محذوف انسان باشد.

پایه دوازدهم

درس ۹

اغراق، در لغت به معنی «سخت کشیدن کمان» و در اصطلاح بدیع، «زیاده‌روی در توصیف یا مدح یاد ذم» به‌گونه‌ای که از حد معمول بگذرد و برای شنونده شگفت‌انگیز و زیبا باشد. به بیان دیگر، اغراق باز نمود دگرگونه مفاهیم و موضوعات است به صورتی که معانی خرد را بزرگ گرداند و معانی بزرگ را خرد. چند مثال:

مثال

ز سَم ستوران در آن پهن‌دشت / زمین شش شد و آسمان گشت هشت (فردوسی)
(اغراق در قدرت ضربات پای اسب‌ها و حجم گرد و خاک ناشی از آن، به‌گونه‌ای که انگار یکی از طبقات هفت‌گانه زمین کنده‌شده و به آسمان رفته و در نتیجه یک طبقه به طبقات هفت‌گانه آسمان افزوده‌شده).

● اغراق مناسب‌ترین آرایه برای تصویرآفرینی در حماسه است، بنابراین در شاهنامه و متون حماسی دیگر، بسیار از آن استفاده شده است.

مثال

ای خواجه رسیده است بلندیت به جایی / کز اهل سماوات به گوش تو رسد صوت (انوری ابیوردی)
(اغراق در بلندقدی مخاطب، به‌گونه‌ای که صدای اهل آسمان به گوش او می‌رسد.)

مثال

گر پای سگ کویش بر دیده‌ما آید / زین مرتبه بر دیده تشویر توان خوردن (خاقانی شروانی)
(اغراق در فروتنی و حقیرشمردن خود در برابر معشوق، تا جایی که اگر سگ کوچک معشوق افتخار بدهد و قدم بر سر چشم عاشق بگذارد، جا دارد عاشق از رسیدن به این مقام والا و افتخار بزرگ از جانب معشوق، احساس شرمندگی بکند.)
ایهام: در لغت به معنی «در وهم و گمان افکندن» است و در اصطلاح بدیع، آوردن واژه یا عبارتی است که هم‌زمان در متن دو معنا بدهد. این آرایه، تصویری زیبا در ذهن خواننده ایجاد می‌کند و سبب زیبایی کلام می‌شود. چند مثال:

مثال ۱

حافظ از بهر تو آمد سوی اقلیم وجود / قدمی نه به وداعش که روان خواهد شد
(۱) [حافظ، به سوی تو] روانه خواهد شد. (۲) روح و جان [حافظ] از دست خواهد شد.

مثال ۲

دی می‌شد و گفتم صنما عهد به جای آر / گفتا غلطی خواجه در این عهد وفا نیست (حافظ)
(۱) قول و پیمان (۲) زمانه

مثال ۳

هنگام وداع تو ز بس گریه که کردم / دور از رخ تو چشم مرا نور نمانده است (حافظ)
(۱) در دوری و فراق تو و روی (۲) [این بلا] دور باشد از روی و وجود تو (دور از جان شما)

مثال ۴

چون رود امیدوارم بی‌تایم و بی‌قرارم / من می‌روم سوی دریا جای قرار من و تو (سلمان هراتی)
(۱) آرام‌گرفتن (۲) محل دیدار و قرار

ایهام تناسب: ایهام تناسب هم مثل ایهام، آوردن واژه‌ای است با حداقل دو معنی، با این تفاوت که یک معنی آن برای بیت پذیرفتنی است و معنای دیگر در زنجیره کلام کاربرد ندارد و فقط با بعضی از اجزای کلام تناسب دارد. مثال:

مثال ۱

چون شبنم افتاده بدم پیش آفتاب / مهرم به جان رسید و به عتیق برشدم (سعدی)
«مهر» در این‌جا به معنی «محبت و عشق» است، ولی در معنی دومش که «خورشید» است، با «آفتاب» تناسب دارد.

مثال ۲

صاد معلم ما بود، مردی افتاده و صاف. (سهراب سپهری)
«افتاده» در این‌جا به معنی «فروتن» است، ولی در معنای حالت فیزیکی با «صاف» تناسب می‌سازد. خود «صاف» هم در این‌جا به معنی «زالل» و «ساده» و «بی‌شلیه‌پيله» است، ولی در معنای حالت فیزیکی با «افتاده» تناسب می‌سازد.

مثال ۳

مخدوم، شمس‌دین است تبریز رشک چین است / اندر بهار حسنش شاخ و شجر به رقص آ (مولوی)
«بهار» در این بیت، به معنی فصل بهار است که با آمدن آن، شاخه‌ها و درختان با طراوت می‌شوند و به رقص درمی‌آیند، اما «بهار» در متون کهن ما، معنای دیگری نیز داشته و آن همنام یک معبد در چین بوده که به علت داشتن جلوه‌هایی از هنر نقاشی و مجسمه‌سازی چینی به زیبایی معروف بوده. در این بیت، معنای دوم «بهار» با «چین» تناسب ساخته و آرایه ایهام تناسب را پدید آورد.

♦♦ درس ۱۰ ♦♦

پایه یازدهم

درس ۹: جهان دوقطبی

- اگر جهان غرب با حل کردن چالش‌های پیشین، نیازهای دنیوی و معنوی آدمیان را برطرف می‌کرد، با چالش‌های بنیادین جدید مواجه نمی‌شد، اما فرهنگ جدید غرب، برای حل چالش‌های گذشته، مسیری را پیمود که مسائل و مشکلات جدیدی به دنبال آورد.
- چالش‌های جدید به صورت‌های متفاوتی آشکار می‌شوند:
  - اقتصادی / سیاسی / اجتماعی / فرهنگی
  - منطقه‌ای / فرامنطقه‌ای (جهانی)
  - مقطعی / مستمر
  - خرد / کلان
  - درون فرهنگی / بین فرهنگی (بین تمدنی)
  - ذاتی (ریشه در عقاید و ارزش‌های درون جهان اجتماعی دارند) / عارضی (در اثر عوامل خارجی پدید می‌آیند)
  - معرفتی / علمی / معنوی / دینی
- چالش‌های جدید در بسیاری از موارد چندین صورت دارند؛ مثلاً برخی از آن‌ها در عین حال که اقتصادی یا اجتماعی‌اند، می‌توانند خرد یا کلان، مقطعی یا مستمر و ... نیز باشند.

چالش فقر و غنا

ویژگی‌های لیبرالیسم اقتصادی -

- لیبرالیسم قرن‌های هجدهم و نوزدهم را لیبرالیسم اولیه می‌نامند.
- بیشتر رویکردی فردی و اقتصادی داشت و به حمایت و دستگیری از فقرا قائل نبود.
- روابط اجتماعی ارباب - رعیتی را درهم ریخت.
- کشاورزان را از بردگی رها کرد، به آن‌ها اجازه داد که مهاجرت کنند و درباره شیوه زندگی خود تصمیم بگیرند.
- پایمدهای لیبرالیسم اولیه:
  - موانع پیشین مانند غیر قابل فروش بودن زمین را از پیش پای صاحبان ثروت برداشت و کشاورزان را به کارگرانی تبدیل کرد که سرمایه وجود خود را به صاحبان ثروت و صنعت (سرمایه‌داران) می‌فروختند.
  - سرمایه‌داران، آزادانه به بهره‌کشی از کارگران پرداختند. کارگران، بردگان جدیدی بودند که ظاهر از همه قیدی‌بندهای پیشین، آزاد شده بودند.
- عقاید نظریه پردازان اقتصاد لیبرال:
  - آزادی فعالیت صاحبان سرمایه را ضامن پیشرفت جامعه می‌دانستند و مخالف هر نوع مداخله دولت در اقتصاد بودند. آنان حتی کمک به مستمندان را بی‌بهره می‌دانستند. در انگلستان که در انقلاب صنعتی پیشگام بودند، وضعیت نوانخانه‌ها به گونه‌ای بود که فقیران ساکن در آن‌جا مرگ را بر زندگی ترجیح می‌دادند. دیکنز در رمان «الیور توئیست» نوانخانه‌ها و فیلسوفانی را که مدافع آن‌ها بودند، به سخره گرفت.

نظریات برخی از نظریه پردازان اقتصاد لیبرال

توماس مالتوس	● از نظر مالتوس جمعیت‌شناس انگلیسی، کسانی که در فقر متولد می‌شوند، حق حیات ندارند. ● او در این باره گفته است: «انسانی که در دنیای از قبل تملک‌شده به دنیا می‌آید، اگر نتواند قدرت خود را از والدینش دریافت کند و اگر جامعه خواهان کار او نباشد، هیچ حقی برای دریافت کم‌ترین غذا یا چون و چرا درباره مقام و موقعیت خود ندارد. بر سر سفره گسترده طبیعت جایی برای او وجود ندارد. طبیعت حکم به رفتن او می‌دهد و این حکم را اجرا می‌کند».
دیوید ریکاردو	ریکاردو، اقتصاددان مخالف دخالت دولت در اقتصاد، حتی افزایش دستمزد کارگران و رفاه آنان را موجب افزایش تولید نسل آن‌ها و پیدایش مشکلات بعدی می‌داند و معتقد است: «اگر حکومت‌گران ما بگذارند سرمایه، پرسودترین راه خود را دنبال کند، کالاها قیمت مناسب خود را داشته باشند، استعداد و تلاش به پاداش طبیعی خود برسد و بلاهت و حماقت نیز مجازات طبیعی خود را ببیند، پیشرفت کشور را به بهترین وجه تأمین خواهند کرد».

تأثیر لیبرالیسم اقتصادی در ایجاد چالش فقر و غنا -

لیبرالیسم اولیه با تکیه بر شعار آزادی و به ویژه آزادی اقتصادی، راه استثمار را برای صاحبان ثروت باز کرد و عدالت را نادیده گرفت. بدین ترتیب، نخستین چالش که چالش فقر و غناست، در کشورهای غربی شکل گرفت.

چالش بلوک شرق و غرب

مخالفت با لیبرالیسم اولیه -

برخی از اندیشمندان اروپایی برای حل مشکل فقر و غنا، در چارچوب ارزش‌ها و آرمان‌های فرهنگ جدید غرب، نظریه‌هایی ارائه دادند.

- آیزایا برلین در نقد لیبرالیسم اولیه، از دو مفهوم آزادی مثبت و منفی سخن گفته‌اند.
- مارکس در نیمه دوم قرن نوزدهم لیبرالیسم اقتصادی را نقد کرد. از نظر او، حل چالش‌های جامعه سرمایه‌داری، فقط با یک انقلاب قابل حل بود.

— شکل‌گیری بلوک شرق و غرب —

● بعد از انقلاب فرانسه، طرفداران نظریه‌های لیبرالیستی در طرف راست و منتقدان این نظریه در طرف چپ مجلس فرانسه قرار می‌گرفتند. به همین سبب آن‌ها را با عنوان دو جریان چپ و راست می‌شناختند. ● بعدها مخالفان سرمایه‌داری که جریان چپ نام گرفته بودند، احزاب سوسیالیستی و کمونیستی را تشکیل دادند. در این میان حزب کمونیست شوروی با انقلاب سال ۱۹۱۷ م توانست قدرت را در روسیه به دست گیرد. ● مخالفان و طرفداران سرمایه‌داری طی قرن بیستم، بلوک شرق و غرب را شکل دادند. ● چالش و نزاع بلوک شرق و غرب در سراسر قرن بیستم تا زمان فروپاشی بلوک شرق در سال ۱۹۹۱ م ادامه یافت.	زمینه‌های شکل‌گیری بلوک شرق و غرب
● بلوک شرق شامل شوروی سابق، کشورهای اروپایی شرقی و چین بود و بلوک غرب، آمریکا و اروپای غربی را در بر می‌گرفت.	حوزه جغرافیایی بلوک شرق و غرب
● جوامع سوسیالیستی با انتقاد از لیبرالیسم اولیه، عدالت اجتماعی و توزیع مناسب ثروت را شعار خود قرار می‌دادند، اما آن‌ها نیز با مشکلات اساسی مواجه شدند. ● جوامع سوسیالیستی با دو مشکل اساسی روبه‌رو شدند: (الف) از بین رفتن آزادی افراد، به بهانه عدالت اقتصادی، نه تنها آزادی معنوی، بلکه آزادی دنیوی افراد نیز از بین رفت. (ب) پیدایش طبقه جدید، با این‌که مارکس و مارکسیست‌ها طبقه و نظام طبقاتی را محصول سرمایه‌داری می‌دانستند و به آن انتقاد داشتند، در کشورهای سوسیالیستی طبقه جدیدی شکل گرفت که نه براساس ثروت، بلکه بر مدار قدرت سازمان می‌یافت.	ویژگی‌های جوامع سوسیالیستی
(۱) چالشی جهانی است. ← این چالش، چالشی منطقه‌ای نبود؛ بلکه چالشی جهانی بود. بلوک شرق و غرب با دو اقتصاد و سیاست متفاوت، جهان را به دو قطب اصلی تقسیم کرده بودند و آمریکا و شوروی به عنوان دو ابرقدرت در مرکز این دو قطب قرار داشتند. (۲) دارای حوزه‌های متفاوت سیاسی، اقتصادی و جغرافیایی است. ← این دو قطب از نظر سیاسی، اقتصادی و جغرافیایی در دو بخش متمایز و جدا قرار می‌گرفتند. (۳) چالشی درون‌فرهنگی است. ← این دو قطب به فرهنگ واحدی تعلق داشتند؛ یعنی هر دو بلوک درون فرهنگ سکولار غرب قرار داشتند. رویکرد مارکس نسبت به عالم، رویکردی سکولار بود و در چارچوب همان بنیان‌های فرهنگ غرب به حل چالش‌های جامعه خود می‌پرداخت؛ بنابراین چالش بلوک شرق و غرب از نوع چالش‌هایی بود که درون یک فرهنگ و تمدن پدید می‌آید، نه از نوع چالش‌هایی که بین فرهنگ‌های مختلف، شکل می‌گیرد.	ماهیت چالش فقر و غنا

♦♦ درس ۱۰: جنگ‌ها و تقابل‌های جهانی ♦♦

♦♦ انواع جوامع از دیدگاه قرآن کریم ♦♦

ویژگی	آیه مرتبط
جامعه‌ای که در آن هرگونه ستیز و نزاع ناشی از خون، نژاد، طبقه، ملیت، جغرافیا و ... از بین می‌رود و همه بشر بر مدار آرمانی حقیقی و اصیل جمع می‌شوند.	آیه ۵۲ سوره مؤمنون: «و همانا این است امت شما، یک امت واحد و منم پروردگار شما ...»
جامعه‌ای که به گروه‌ها و دسته‌های پراکنده و متخاصم تجزیه می‌شود، امکانات گروهی آن پراکنده می‌شود و ظرفیت‌ها و نیروهای آن نابود می‌گردد.	آیه ۴ سوره قصص: «همانا فرعون روی زمین برتری‌جویی کرد و اهالی‌اش را گروه‌گروه گردانید، گروهی را به ضعف و ناتوانی کشاند ...»

♦♦ جنگ‌های جهانی ♦♦

- ← پدیده‌ای اجتماعی است.
- ← جامعه بشری در گذشته تاریخ خود شاهد جنگ‌های فراوانی بوده است.
- ← امپراتوری‌های بزرگ، اغلب مرزهای خود را با پیروزی در جنگ تعیین می‌کردند.
- ← برخی از جنگ‌ها نیز منشأ دینی و مذهبی داشته یا ظاهراً توجیه دینی می‌شدند.
- ← جنگ‌های معاصر از جنبه‌های مختلف با جنگ‌های گذشته تفاوت دارند.
- ← نظریه آگوست کنت درباره جنگ → آگوست کنت، جامعه‌شناس فرانسوی، معتقد بود که فاتحان در گذشته تاریخ، با غنایم جنگی بر ثروت خود می‌افزودند، ولی با رشد علم تجربی و صنعت، ثروت از طریق غلبه بر طبیعت به دست می‌آید. به همین دلیل بعد از انقلاب صنعتی، جنگ از زندگی بشر رخت بومی‌بند. از دیدگاه او، جنگ در فرهنگ و جامعه جدید غربی، امری ذاتی نیست؛ بلکه امری عارضی و تحمیلی است. وقوع دو جنگ بزرگ جهانی در نیمه اول قرن بیستم، خطاب‌بودن نظریه کنت را نشان می‌دهد.

مرورنامه آزمون آزمایشی خیلی سبز

جنگ‌های جهانی اول و دوم	
عوامل وقوع	از مهم‌ترین عوامل وقوع این دو جنگ، رقابت کشورهای اروپایی بر سر مناطق استعماری بود.
ریشه‌ها و زمینه‌ها	دو جنگ جهانی، با درگیری کشورهای اروپایی آغاز شد. هیچ‌یک از این دو جنگ، منشأ دینی نداشت و ظاهر مذهبی و دینی نیز به خود نگرفت. طرف‌های درگیر در این دو جنگ، در قالب اندیشه‌های ناسیونالیستی، لیبرالیستی و سوسیالیستی، رفتار خود را توجیه می‌کردند. بر این اساس این دو جنگ ریشه در فرهنگ غرب داشتند.
تلفات و خسارات	این دو جنگ، بزرگ‌ترین جنگ‌های تاریخ بشریت‌اند. کشته‌های آن‌ها را تا صد میلیون نفر برآورد کرده‌اند. در جنگ جهانی اول، برای نخستین بار از سلاح‌های شیمیایی و در جنگ جهانی دوم برای اولین بار از بمب اتم استفاده شد.
محدوده جغرافیایی	با این‌که دو جنگ جهانی اول و دوم با درگیری کشورهای غربی آغاز شدند، اما به کشورهای اروپایی و غربی محدود نشدند؛ بلکه همه جهان را درگیر خود ساختند.
وقایع بعد از پایان جنگ‌ها	بعد از جنگ جهانی دوم نیز، صلحی پایدار برقرار نشد. پس از جنگ جهانی دوم، بلوک شرق و غرب هر یک بخشی از جهان را زیر نفوذ خود قرار دادند و تا زمان فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، جنگ سرد بین این دو بلوک، به همراه جنگ گرم بین مناطق پیرامونی این دو، ادامه یافت و به اقتصاد کشورهای صنعتی که وابسته به تسلیحات نظامی بود، رونق بخشید.

نظریه جنگ تمدن‌ها

- نظریه پردازان غربی، پس از فروپاشی بلوک شرق، طرف دیگری را برای جنگ جست‌وجو می‌کنند و جنگ را از کشورهای غربی (جنگ میان بلوک شرق و غرب) به فرهنگ‌ها و تمدن‌هایی منتقل کرده‌اند که در دوران استعمار، تحت سلطه جهان غرب قرار گرفته بودند.
  - نظریه «جنگ تمدن‌ها» که ساموئل هانتینگتون آن را مطرح کرد، نظریه‌ای بود که عملیات نظامی قدرت‌های غربی در مقابله با مقاومت‌های کشورهای غیرغربی را توجیه می‌کرد.
- از نظر هانتینگتون - آخرین مرحله درگیری‌ها در جهان معاصر، با عنوان جنگ تمدن‌ها یاد می‌شود. این مرحله، دیگر دولت - ملت‌ها بازیگران اصلی صحنه روابط بین‌المللی نیستند و رقابت‌ها و درگیری‌ها، بین فرهنگ‌ها و تمدن‌های بزرگ (نه بین دولت - ملت‌ها) به وقوع خواهد پیوست. در این میان، فرهنگ اسلامی بزرگ‌ترین تهدید برای غرب است.

اصطلاحات سیاسی مربوط به چالش فقر و غنا

برای تقابل کشورهای فقیر و غنی، از عناوین و اصطلاحات خاصی استفاده می‌شود:

عناوین و اصطلاحات	توضیحات
شمال و جنوب	تقسیم‌بندی
	شمال: کشورهای صنعتی و پیشرفته جنوب: کشورهای فقیر
جهان اول، دوم و سوم	جهان اول: کشورهای سرمایه‌داری بلوک غرب جهان دوم: کشورهای بلوک شرق جهان سوم: کشورهای خارج از بلوک شرق و غرب و تحت نفوذ آن‌ها
	توسعه یافته، کشورهای صنعتی و ثروتمند عقب مانده، کشورهای غیرصنعتی و فقیر
مرکز و پیرامون	به کشورهای صنعتی و ثروتمند، کشورهای توسعه یافته گفته می‌شود و به کشورهای دیگر (هنگامی که با آن‌ها مقایسه می‌شوند) کشورهای عقب مانده، توسعه نیافته یا در حال توسعه می‌گویند. این اصطلاحات به این نکته اشاره دارند که کشورهای توسعه یافته، الگوی کشورهای دیگرند و سایر کشورها باید مسیر آن‌ها را ادامه دهند.
	این اصطلاح را کسانی به کار می‌برند که معتقدند، کشورهای پیرامونی به سبب عملکرد کشورهای مرکزی، ضعیف و فقیر شده‌اند. براساس این نظریه، جوامع غربی، چالش‌های درونی خود را از طریق بهره‌کشی کشورهای غیرغربی حل می‌کنند و مشکلات حاد درونی‌شان را به بیرون از مرزهای خود انتقال می‌دهند.
استعمارگر و استعمارزده	مرکز: کشورهای ثروتمند و صنعتی پیرامون: کشورهای فقیر غیرغربی
	این اصطلاح را کسانی به کار می‌برند که چالش و نزاع بین کشورهای غنی و فقیر را به ابعاد اقتصادی محدود نمی‌کنند و به ابعاد فرهنگی آن نیز توجه دارند. استعمارگر: کشورهای صنعتی غربی استعمارزده: کشورهای غیرغربی

درس ۱۱: بحران‌های اقتصادی و زیست‌محیطی

رابطه چالش‌ها و بحران‌ها

- بحران هنگامی ایجاد می‌شود که برخی تغییرات درونی و بیرونی، تعادل کل یک نظام را بر هم بزنند.
- نظام جهانی نیز دچار بحران‌هایی می‌شود. در واقع، بحران‌ها، چالش‌هایی با ابعاد گسترده‌تر و عمیق‌تر هستند. بحران اقتصادی و بحران زیست‌محیطی از جمله این بحران‌هاست.

اغلب پیامدهای خوب و بد کنش‌های افراد و جوامع، صرفاً متوجه خودشان نیست. ← به همین دلیل امروزه بسیاری از بحران‌ها در مناطق خاصی پدید می‌آیند
ولی به سایر نقاط دنیا گسترش می‌یابند.
کشورها در ایجاد بحران‌ها، سهم یکسانی ندارند اما همه از پیامدهای نامطلوب آن‌ها متأثر می‌شوند.

بحران اقتصادی

آسیبی است که نظام اقتصادی را دچار اختلال می‌کند.
در بحران اقتصادی، قدرت خرید مصرف‌کنندگان به شدت کاهش می‌یابد ← تولیدکنندگان بازار فروش خود را از دست می‌دهند ← کارخانه‌ها تعطیل و کارگران بیکار می‌شوند.
نخستین، در سال ۱۸۲۰ در انگلستان
مهم‌ترین، بین دو جنگ جهانی در سال‌های ۱۹۲۹ تا ۱۹۳۳
سال‌های اخیر، از سال ۲۰۰۸ در اروپا و آمریکا
بحران‌های اقتصادی اغلب با چالش فقر و غنا پیوند می‌خورند و بر دامنه آن‌ها افزوده می‌شود.
در صورتی که کنترل نشود، می‌تواند به فروپاشی حکومت‌ها منجر شود.
ابتدا به کشورهای غربی محدود می‌شد، ولی با شکل‌گیری اقتصاد جهانی و کاهش اهمیت مرزهای سیاسی و جغرافیایی، جهانی شدند.

رابطه بحران اقتصادی با چالش فقر و غنا

شباهت	هر دو، هویت اقتصادی دارند.
تفاوت‌ها	(۱) چالش فقر و غنا چالشی همیشگی است ولی بحران اقتصادی اغلب دورهای و مقطعی است. (۲) آسیب‌های مربوط به فقر و غنا همواره متوجه قشرهای فقیر و ضعیف جامعه است، ولی آسیب‌های مربوط به بحران اقتصادی تمامی جامعه را در بر می‌گیرد.

بحران زیست‌محیطی

شهرهای صنعتی، اولین مراکزی بودند که با آلودگی‌های زیست‌محیطی مواجه شدند؛ پس از آن با گسترش زندگی مدرن در جهان، انواع آسیب‌های زیست‌محیطی نیز به سرعت گسترش یافتند، اما امروزه بحران‌های زیست‌محیطی به منطقه خاصی محدود نمی‌شوند و همه محیط طبیعی زندگی انسان، آب، خاک و هوا را فراگرفته‌اند.

نگاه فرهنگ‌های مختلف نسبت به طبیعت

فرهنگ توحیدی	طبیعت و هر آن‌چه در آن است، آیات و نشانه‌های خداوندند. همه موجودات طبیعی به تسبیح خداوند مشغول‌اند و به سوی او بازمی‌گردند.
فرهنگ اساطیری	طبیعت ماده خام نیست، بلکه از ابعاد و نیروهای ماورائی برخوردار است.
فرهنگ مدرن	طبیعت را ماده خام و بی‌جانی می‌داند که انسان اجازه هرگونه تصرفی را در آن دارد. با تسخیر طبیعت، این گمان را دارند که می‌توان تمامی مسائل و مشکلات بشر را حل کرد. نگاه معنوی و دینی به طبیعت را کودکانه می‌پندارند و تصرف در طبیعت را تنها با فنون و روش‌های تجربی انجام می‌دهد.

تأثیر رویکرد غرب نسبت به طبیعت در پدیدآمدن بحران‌های زیست‌محیطی

برخی اندیشمندان، بحران‌های محیط زیست را ناشی از رویکرد انسان مدرن و فرهنگ معاصر غرب به طبیعت می‌دانند. فرهنگ مدرن، طبیعت را ماده خام و بی‌جانی می‌داند که انسان اجازه هرگونه تصرفی را در آن دارد. در این فرهنگ، انسان بر این گمان است که با تسخیر طبیعت و تصرف آن، می‌تواند تمامی مسائل و مشکلات خود را حل کند.
بحران زیست‌محیطی، ابتدا در حوزه رابطه انسان با طبیعت قرار داشت، ولی به تدریج به روابط انسان‌ها و جوامع با یکدیگر نیز سرایت کرد و به آسیب‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی همچون مهاجرت، حاشیه‌نشینی، بیکاری، فقر، اختلافات سیاسی منطقه‌ای و فرامتن‌های منجر شد. ← به منظور چاره‌اندیشی برای این آسیب‌ها، همایش‌های بین‌المللی متعددی درباره بحران زیست‌محیطی برگزار شده است، که البته نتوانسته‌اند از شتاب بحران بکاهند.

درس ۱۲: بحران‌های معرفتی و معنوی

ویژگی‌های چالش‌های جهانی

- چالش‌های جهانی، به تدریج و یکی پس از دیگری آشکار می‌شوند، اغلب پایان نمی‌یابند و با بروز چالش‌های جدید، چالش‌های پیشین نیز همچنان باقی می‌مانند.
برای مثال ← چالش فقر و غنا در چند قرن گذشته بروز کرد اما همچنان پابرجاست.
- ابتدا چالش‌های اقتصادی، سیاسی، نظامی و ... رخ می‌دهند و سپس چالش‌ها و بحران‌های معرفتی، معنوی، اخلاقی، عاطفی و ... ظاهر می‌شوند.
- این چالش‌ها در مواجهه با سایر فرهنگ‌ها به وجود نمی‌آیند و همگی از درون فرهنگ غرب برمی‌خیزند.
- علت این چالش‌ها درونی است، یعنی از درون فرهنگ غرب برمی‌خیزد؛ ← به همین دلیل فرهنگ غرب نمی‌تواند آن را به دیگران نسبت دهد.
- برخی چالش‌ها مربوط به لایه‌های سطحی‌تر و برخی مربوط به لایه‌های عمیق‌تر فرهنگ‌اند. سکولاریسم، اومانیسم و روشنگری عمیق‌ترین لایه فرهنگ معاصر غرب را تشکیل می‌دهند؛ تمامی چالش‌های جهانی، از این لایه هویتی برمی‌خیزند.

مرورنامه آزمون آزمایشی خیلی سبز

بحران معرفتی

روش‌های معرفتی در طول تاریخ فرهنگ غرب به شکل‌های متفاوتی بروز کرده است:

قرون وسطی ● کتاب مقدس و شهود آباء (پدران) کلیسا معتبرترین راه شناخت جهان بود. ● شناخت از راه عقل و تجربه نادیده گرفته می‌شد.	
دورهٔ رنسانس ● روش معرفتی قرون وسطی مورد تردید قرار گرفت و به بحران معرفتی انجامید. (اولین بحران معرفتی غرب) ● جهان غرب برای برون‌رفت از این بحران، وحی و شهود را در شناخت علمی نادیده گرفت و به شناخت از راه عقل و تجربه بسنده کرد.	
قرن نوزدهم غرب جدید قرن بیستم بحران معرفتی جدید هنگامی آغاز شد که محدودیت‌های علمی دانش تجربی و همچنین وابستگی آن به معرفت‌های غیرتجربی و غیرحسی آشکار شد.	جامعه‌شناسان به دنبال آن بودند که دربارهٔ حقایق که پیامبران از طریق وحی دربارهٔ جامعه بشری بیان کرده‌اند یا عالمان با استدلال‌های عقلی به آن‌ها رسیده‌اند، با روش حسی و تجربی داوری کنند.
	با روشن‌شدن محدودیت‌های علم تجربی، علم از داوری‌های ارزشی دست برداشت و به امور طبیعی محدود شد. نیمهٔ اول قرن بیستم با روشن‌شدن این که علم تجربی دارای مبانی غیرتجربی است، علم مدرن زیر سؤال رفت. آشکار شد علم تجربی غربی تنها تفسیر ممکن از جهان طبیعت نیست، بلکه تفسیرهای متناسب با فرهنگ‌های دیگر نیز می‌تواند وجود داشته باشد. نیمهٔ دوم قرن بیستم

– ابعاد بحران معرفتی جدید غرب –

تردید دربارهٔ مبانی علوم تجربی غربی، در حقیقت تردید دربارهٔ بنیان‌های هویتی فرهنگ غرب یعنی لایه‌های عمیق یا همان فلسفهٔ روشنگری بود. با این پرسش، بحران معرفتی – علمی در دو بعد ظاهر شد:

۱) افول روشنگری و شکل‌گیری جریان‌های پست مدرن

پس از این که مشخص شد علم تجربی به معرفت‌های غیرتجربی وابسته است، استقلال معرفت علمی – تجربی مخدوش شد و هویت روشنگرانۀ آن مورد تردید قرار گرفت. تردید در روشنگری به منزلهٔ تردید در هویت معرفت‌شناختی جهان مدرن بود. دانشمندانی را که در اصل روشنگری علم مدرن تردید کرده‌اند، پسامدرن می‌خوانند.

۲) ناسازگاری ابعاد معرفتی جهان غرب با نیازهای اقتصادی و سیاسی آن

ناتوانی جهان غرب برای توجیه حضور جهانی خود، در شرایطی که اقتصاد و سیاستش به این حضور نیاز دارد، بعد دیگری از بحران معرفتی – علمی است؛ یعنی ناسازگاری بین عملکرد اقتصادی و سیاسی غرب با توانمندی‌های معرفتی و علمی آن.

بحران معنویت

در فرهنگ مدرن، سکولاریسم (دنیوی‌شدن) به صورت آشکار مطرح شد. سکولاریسم به ترتیب، در حوزه‌های هنر، اقتصاد، سیاست و علم ظاهر گردید و فرهنگ تخصصی هر یک از این حوزه‌ها، سکولار و دنیوی شد؛ اما فرهنگ عمومی جامعهٔ غربی، در محدودهٔ زندگی شخصی و خصوصی افراد، همچنان دینی باقی ماند.

– باقی‌ماندن دین در حوزهٔ فرهنگ عمومی جوامع غربی –

● برخی جامعه‌شناسان بر این گمان بودند که در قرن بیستم، دین از آخرین عرصه حضور خود (یعنی فرهنگ عمومی) نیز خارج خواهد شد؛ اما واقعیت، خلاف این پیش‌بینی را نشان داد. ← طی قرن بیستم نه تنها دین از فرهنگ عمومی مردم خارج نشد بلکه در سال‌های پایانی آن، نگاه معنوی و دینی به سطوح مختلف زندگی انسان‌ها بازگشت. بعضی متفکران از این موج که نشانهٔ بحران معنویت در فرهنگ غرب است، با عناوین «افول سکولاریسم» و «پاسکولاریسم» یاد کردند.

نکته

مهم‌ترین علت تداوم باورهای دینی و معنوی در زندگی انسان، نیاز فطری آدمی به حقایق قدسی و ماوراء طبیعی است ← زیرا یک فرهنگ علاوه بر نیازهای جسمانی و دنیوی انسان، باید به نیازهای معنوی و قدسی او نیز پاسخ دهد؛ اما فرهنگ غرب با انکار حقایق قدسی، نه تنها به آرمان‌های انقلاب فرانسه نرسید بلکه با اصالت‌بخشیدن به انسان دنیوی (اومانیسم) در قرن بیستم به پیوج‌گرایی، یاس و ناامیدی و مرگ آرمان‌ها و امیدها انجامید.

– پیامدهای گریز از سکولاریسم (پاسکولاریسم) –

● در فرهنگ غرب گرایش به دین و معنویت از سر گرفته شده است و حتی برای پاسخ‌دادن به نیاز فطری آدمی به معنویت، دین‌های جدید و عرفان‌های رنگارنگ همانند چارچ از زمین رویدادند و عده‌ای از آن‌ها پیروی می‌کنند.

● پیامدهای اجتماعی گریز و رویگردانی
 از سکولاریسم در جوامع غربی
 ← برخی از نخبگان جهان غرب را به جست‌وجوی سنت‌های قدسی و دینی واداشت.
 ← مهاجران ساکن کشورهای غربی را که اغلب مرعوب فرهنگ مدرن شده بودند، به سوی هویت دینی خود فراخواند.
 ← بازار معنویت‌های کاذب و دروغین را رونق بخشید؛ خرافه‌پرستی، شیطان‌پرستی، انواع بازسازی‌شدهٔ ادیان و عرفان‌های شرقی و سرخ‌پوستی، نمونه‌هایی از این معنویت‌های دروغین هستند.

پایه دوازدهم

درس ۸: سیاست هویت

– مدل‌های سیاست‌گذاری هویتی –

● همانندسازی به معنای پذیرش ارزش‌ها و سبک زندگی یک گروه توسط سایر گروه‌های جامعه بود؛ به گونه‌ای که همه گروه‌ها همسان شوند. ● همانندسازی سیاستی بود که دولت‌ها برای از بین بردن تفاوت‌های هویتی گروه‌های مختلف و یکسان‌سازی آن‌ها در پیش گرفتند.	مدل همانندسازی	تنازع هویت‌ها، وحدت یا کثرت هویت‌ها سیاست هویت می‌تواند دو چهره پیدا کند: یا به صورت افراطی بر تفاوت‌ها و گوناگونی‌ها تأکید می‌کند و سبب چندپارگی سیاسی و فرهنگی درون جوامع می‌شود، یا گروه‌های به حاشیه رانده‌شده را به رسمیت می‌شناسد و از آنان حمایت می‌کند.
● دو دورهٔ پسادمدن، مدل سیاست‌گذاری تکثرگرا، جایگزین مدل همانندسازی شد. ● در مدل تکثرگرا، تفاوت‌های موجود میان گروه‌های قومی و زبانی حفظ و حتی تشدید می‌گردد. ● در این الگو، هم‌چنان وجود یک ساختار مشترک سیاسی و اقتصادی ضروری دانسته می‌شود، که گروه‌های مختلف را به یکدیگر پیوند دهد.	مدل تکثرگرایی	
● به شناخت متقابل افراد، گروه‌ها و جوامع از یکدیگر توجه دارد و همان الگویی است که قرآن معرفی می‌کند. ● شناخت متقابل افراد و جوامع از یکدیگر، هم به آن‌ها کمک می‌کند که تفاوت‌های همدیگر را درک کنند و به این تفاوت‌ها احترام بگذارند و هم اشتراکاتی را ایجاد می‌کند که به بهتر شدن روابطشان منجر می‌شود. ● رشد و شکوفایی جهان اسلام از قرن سوم و چهارم هجری نیز به دلیل پیروی از این الگو و احترامی بود که اقوام مختلف در جهان اسلام برای یکدیگر قائل بودند.		تعاریف هویت‌ها، وحدت و کثرت هویت‌ها

– عمده تحولات هویت دوران پسادمدن –

- ۱ همه آن‌چه در دورهٔ مدرن پدید آمده بود (از جمله سیاست همانندسازی هویت) مورد نقد قرار گرفت و به جای آن، هویت‌های خرد، محلی و فردی مورد تأکید و توجه قرار گرفت.
- ۲ تکثر، تنوع و حتی بی‌ثباتی و تغییرات مداوم هویت‌ها، مطلوب دانسته شد و هویت ملی، وحدت، ثبات و استمرار همراه با آن، نامطلوب پنداشته شد.
- ۳ سیاست هویت، محصول دوران پسادمدن است و بر تفاوت‌ها و هویت‌های خاص و محلی تأکید می‌کند.
- ۴ هویت از منظر گروه‌های اجتماعی مختلف و توسط آن‌ها، تعریف می‌شود.
- ۵ افراد، مسائل سیاسی، اقتصادی و اجتماعی را براساس علاقه‌های فرهنگی و هویتی خود پی می‌گیرند.
- ۶ علاوه بر ثروت و قدرت، هویت و دانش نیز کانون نزاع و کشمکش می‌شوند.
- ۷ در همهٔ این عرصه‌ها (ثروت، قدرت، هویت و دانش)، سیاست هویت ایجاد می‌شود و تنازع و درگیری افزایش می‌یابد.
- ۸ جهانی‌شدن و توسعه ارتباطات، زمینهٔ شکل‌گیری جهانی بدون مرز را فراهم کرده است.
- ۹ دو پیامد به همراه داشته است. بسیاری از جوامع و گروه‌ها، به دفاع از خود برخاسته‌اند و با ساختن هویتی خاص برای خود یا بازگشت به هویت واقعی خویش، در برابر هویتی که فرایند جهانی‌شدن به آن‌ها تحمیل می‌کند، مقاومت می‌کنند و خواهان رهایی از این هویت تحمیلی هستند.
- ۹ مدل تکثرگرا به جای مدل همانندسازی مورد توجه و تأکید قرار می‌گیرد.

علوم اجتماعی و سیاست هویت

از درون رویکرد تفسیری، دو جریان و رویکرد شکل می‌گیرد:

- ۱ جامعه‌شناسی انتقادی، که به دنبال ملاک‌هایی برای داوری علمی دربارهٔ ارزش‌ها و هنجارها است و نمی‌خواهد به این وضعیت تن دهد که داوری ارزش‌ها، بیرون از دایرهٔ علم صورت گیرد. رویکرد انتقادی می‌خواهد ظرفیت افشاگری و رهایی‌بخشی را برای علوم اجتماعی نگه دارد و این نقش را در نقد روابط و مناسبات میان افراد، گروه‌ها و فرهنگ‌ها می‌بیند و انتظار دارد علوم اجتماعی با تشخیص و افشای سلطه در مناسبات انسانی، به رهایی انسان کمک کند.
- ۲ از درون رویکرد تفسیری، جریان دیگری نیز شکل می‌گیرد که چنین کارکردی را برای علوم اجتماعی ناممکن می‌شمارد و راه رهایی انسان را نه از درون علم، که در بیرون علم جست‌وجو می‌کند و معتقد است خود علم با «درست و غلط دانستن» و «خوب و بدکردن امور» سلطه‌گری می‌کند، زیرا «خوب» را به معنای خوب‌بودن افراد و گروه‌ها و «بد» را بدبودن برخی دیگر از آنان قلمداد می‌کند.

درس ۹: پیشینهٔ علوم اجتماعی در جهان اسلام

– منزلت علم –

- ۱ در اسلام، علم از مهم‌ترین ارزش‌هاست. در قرآن کریم از علم به عنوان هدف آفرینش یاد شده است؛ علم، علت برتری انسان بر فرشتگان معرفی گردیده و انسان به سبب علم خلیفهٔ خداوند در زمین شده است.
- ۲ علوم ابزاری که نیازهای روزمرهٔ جامعهٔ اسلامی را برطرف می‌کنند، مانند علم پزشکی، علوم فنی و مهندسی و علوم پایه که به نوعی مادر این علوم به شمار می‌آیند از جملهٔ علوم نافعاند.
- ۳ اما علوم نافع در جهان اسلام به این علوم محدود نمی‌شود. علومی که دربارهٔ چگونگی استفاده از علوم ابزاری و اهداف، ارزش‌ها و آرمان‌های انسان صحبت می‌کنند نیز علم نافع هستند. علاوه بر این، علومی که دربارهٔ حقیقت انسان و آغاز و انجام او سخن می‌گویند نیز علم نافع محسوب می‌شوند. این دسته از علوم یعنی علم به نفس، علم توحید و علم به مبدأ و معاد، از نافع‌ترین علوم شمرده شده‌اند. علم به جامعه و تاریخ (علوم اجتماعی) نیز از دیگر علوم هستند که اگر به قصد درس آموختن از رفتار گذشتگان و شناخت قوانین اجتماعی برای استفاده از آن قوانین در حال و آینده آموخته شوند، علم نافع هستند.

علوم اجتماعی در اسلام و قرآن

- 1. قرآن کریم، قوانین حاکم بر تداوم و تغییر جوامع و امت‌های مختلف را «سنت‌های الهی» می‌نامد و آدمیان را برای شناخت این سنت‌ها تشویق می‌کند.
- 2. علاوه بر این، به فرهنگ‌های مختلف و امت‌های گذشته نیز اشاره می‌کند و رفتار و فرهنگ گذشتگان را مورد ارزیابی انتقادی قرار می‌دهد؛ رفتار عاقلانه آن‌ها را تأیید می‌کند و از رفتار جاهلانه و سفیهانه آن‌ها انتقاد می‌کند.

علم مدنی علم عمران

- 1. متفکران مسلمان در جهان اسلام با توجه به آموزه‌های قرآنی، علم اجتماعی نافع و متناسب با جهان اجتماعی خود را پدید آورده‌اند. آن‌ها جوامع مختلف را مطالعه کرده و آثار و کتاب‌های فراوانی نوشته‌اند. فارابی، ابوریحان بیرونی و ابن خلدون از جمله اندیشمندانی هستند که در حوزه علوم اجتماعی آثار مهمی از خود به جا گذاشته‌اند. فارابی علم اجتماعی را زیرمجموعه علوم انسانی می‌دانسته و آن را «علم مدنی» نامیده است. او با توجه به جوامع زمان خود و جوامع گذشته و همچنین با استدلال عقلی، جوامع مختلف را براساس نوع علم، اندیشه، فرهنگ و رفتاری که دارند، به انواعی تقسیم کرده است.
- 2. فارابی جوامعی را که از علوم عقلی بی‌بهره‌اند «مدینه جاهله» نامیده است. در جوامع جاهله علم ابزاری می‌تواند وجود داشته باشد، اما علمی که از ارزش‌ها، آرمان‌ها و حقیقت زندگی سخن بگوید، وجود ندارد.
- 3. فارابی جامعه‌ای را که بر محور علم سازمان یافته باشد، مدینه فاضله می‌نامد. مدینه فاضله، جامعه آرمانی مورد نظر اوست. علم در مدینه فاضله، به علم تجربی محدود نمی‌شود و علوم عقلی و وحیانی را نیز در برمی‌گیرد.
- 4. «مدینه فاسقه» و «مدینه ضاله» در نظریه فارابی جوامعی هستند که در نتیجه انحراف از مدینه فاضله، شکل گرفته‌اند. مدینه فاسقه جامعه‌ای است که در اثر انحراف عملی از مدینه فاضله به وجود می‌آید. در مدینه فاسقه با آن که مردم علوم وحیانی و عقلانی را می‌شناسند، اما از آن‌ها بهره نمی‌گیرند، یعنی با آن که مردم حقیقت و عدالت را می‌شناسند، یا امکان شناخت آن را دارند، براساس آن عمل نمی‌کنند. مدینه ضاله جامعه‌ای است که در اثر انحراف نظری از مدینه فاضله شکل می‌گیرد.
- 5. در مدینه ضاله، نظرات علمی پذیرفته‌شده در مدینه فاضله هم تحریف می‌گردند و آرمان‌ها، ارزش‌ها و امور غیرعقلانی آرمان‌ها و ارزش‌های عقلانی معرفی می‌شوند.
- 6. پس از ارائه این تقسیم‌بندی، فارابی با نگاه انتقادی به جوامع زمان خود می‌نگرد و آن جوامع را مدینه‌های فاسقه یا ضاله می‌داند.
- بنابراین علم مدنی فارابی از همه ظرفیت‌های علوم اجتماعی برخوردار است:
- 7. به توصیف و فهم کنش‌ها و ساختارهای جوامع مختلف می‌پردازد.
- 8. به تبیین یعنی علت‌یابی واقعیت‌های اجتماعی و بررسی تغییرات و تحولات آن‌ها می‌پردازد. دربارهٔ هنجارها، ارزش‌ها و آرمان‌های جوامع مختلف، داوری علمی می‌کند و رویکرد انتقادی به جامعه خود و دیگر جوامع دارد. دربارهٔ هنجارها، نحوه رفتار و سبک زندگی کنشگران سخن می‌گوید و باید‌ها و نبایدهایی برای زندگی اجتماعی تجویز می‌کند.
- 9. ابوعلی مسکویه و ابوریحان بیرونی از دیگر متفکران اجتماعی هستند که آثار ارزشمندی پدید آورده‌اند. ابوعلی مسکویه با نگاهی تبیینی کتاب «تجارب‌الأمم» را در هشت جلد تألیف کرد و ابوریحان بیرونی در کتاب «تحقیق مآللهند» با روش تجربی و تفهیمی، فرهنگ جامعه هند را توصیف کرد و با استفاده از روش عقلی، به ارزیابی انتقادی این فرهنگ نیز پرداخت.
- 10. ابن خلدون یکی دیگر از اندیشمندان مسلمان است که با تأثیرپذیری از قرآن، به دنبال شناخت سنت‌های الهی در جامعه بود. او در مطالعات خود به روش عقلی توجه چندانی نداشت و بیشتر از روش حسی و تجربی استفاده می‌کرد و بنابراین از جامعه آرمانی سخنی نگفت.
- 11. عصبیت عامل شکل‌گیری جامعه می‌داند روش او انتقادی نیست و محافظه‌کارانه است.

نمونه ۱	
عقل ابزاری (تجربی)، دانشمندان برای کسب دانش دربارهٔ پدیده‌های طبیعی و مادی (محسوس) از این امر استفاده می‌کنند و همواره به آزمون‌های حسی و روش‌های تجربی پایبندند. اصل انقباض و انبساط فلزات در علوم طبیعی و عوامل مهاجرت در جمعیت‌شناسی و... به کمک این امر درک می‌شود. جامعه‌شناسی تبیینی از عقل ابزاری برای پیش‌بینی و کنترل پدیده‌های اجتماعی استفاده می‌کند.	در سخن گفتن با دیگری، از زبان خود برای ترغیب او به انجام کاری که ما می‌پسندیم استفاده می‌کنیم.
عقل تفسیری: برای فهم و تفسیر پدیده‌های معنادر مانند کنش انسان‌ها، گفتار و متن به کار می‌رود. برای مثال معنای برخاستن یک فرد در جمع با کمک این امر فهمیده می‌شود. جامعه‌شناسی تفسیری برای فهم دیگران و ارتباط آنان با معنابخشی و انسجام‌بخشی به زندگی اجتماعی از این عقل مدد می‌گیرد.	در سخن گفتن با دیگری، از زبان خود برای شناخت یکدیگر، تفاهم و تعامل استفاده می‌کنیم.
عقل انتقادی: عقلی است که برای ارزیابی و داوری دربارهٔ مناسبات و ارتباطات انسانی به کار می‌رود؛ مثلاً وضعیت ارزش‌های عدالت و آزادی را در روابط انسانی ارزیابی می‌کند. جامعه‌شناسی تفسیری به توصیف ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی بسنده می‌کند ولی جامعه‌شناسی انتقادی از عقل ابزاری و عقل تفسیری عبور می‌کند و به دنبال عقلانیت دیگری می‌گردد که ظرفیت و توان داوری ارزشی و اعتقادی داشته باشد و این ظرفیت و توان را در عقل انتقادی جست‌وجو می‌کند.	در سخن گفتن با دیگری، از زبان خود برای اصلاح یک رابطه ظالمانه استفاده می‌کنیم.

روان‌شناسی

درس ۷: انگیزه و نگرش

انگیزه و نگرش

عوامل انگیزشی، جست‌وجوی علت رفتار در واقع به معنای توجه به عوامل انگیزشی آن رفتار است. انسان و حیوان در پاسخ به نیازهای زیستی عوامل انگیزشی مشترکی دارند، اما انسان برخلاف حیوان تابع عامل توانمندتری است که نگرش نام دارد.

نگرش، مجموعه عوامل فرازیستی که باعث به حرکت درآوردن رفتار و شناخت می‌شود، نگرش می‌گویند.

عوامل شکل‌دهنده به رفتار انسان، علاوه بر عوامل انگیزشی (زیستی)، تابع عوامل مختلف نگرش هم هست.

انگیزه، انگیزه عاملی است که ما را برمی‌انگیزد، به حرکت وامی‌دارد و به سوی رفتار معین سوق می‌دهد. انگیزه‌ها از نظر جهت و شدت در افراد متفاوت هستند.

مرورنامه آزمون آزمایشی خیل سبز

روان شناسی

انواع انگیزه	توضیح
انگیزه درونی	- فرد کار یا فعالیت را به خاطر خود آن چیز انجام می‌دهد. - زیرا به آن علاقه دارد. برایش جالب است و با نیازهای فطری او مطابقت دارد. - منبع لذت در خود تکلیف است.
انگیزه بیرونی	- عامل خارجی فرد را به انجام دادن کار خاصی برمی‌انگیزد. - منبع لذت در پاداش و لذت خارج از فرد قرار دارد.

- مهم‌ترین عوامل نگرشی
- (۱) باورها و نظام ارزشی
  - (۲) اراده
  - (۳) هدفمندی
  - (۴) ناهماهنگی شناختی
  - (۵) ادراک کنترل و کارایی
  - (۶) اسناد
  - (۷) درماندگی آموخته‌شده

– باورها و نظام ارزشی –

- اعتقاد قوی نسبت به چیزی که شناخت داریم، نظام باورهای ما را شکل می‌دهد.
- باور عبارت است از اعتقاد راسخ و واقعی به بودن یا نبودن چیزی و یا انجام‌پذیر بودن یا انجام‌ناپذیر بودن کاری.
- باورهای مثبت و سازنده اثر نیروبخشی دارند، ولی اگر باورهای غلط شکل بگیرند، حتی اگر توانایی انجام دادن کاری را داشته باشیم، باز هم نمی‌توانیم آن را با موفقیت انجام دهیم.

– اراده –

- نیروی آچیز که بدون دست و پا به دنیا آمد و در زندگی محدودیت‌های زیادی داشت، توانست با اراده قوی با محدودیت‌ها کنار بیاید و از بسیاری از افراد سالم موفق‌تر باشد.

– هدفمندی –

- هدف هر چیزی است که انسان سعی دارد به آن برسد و فکر می‌کند برای او مؤثر و مفید است.
- انتخاب هدف علاوه برای توانمندی، باعث انسجام در رفتار می‌شود.
- هدف معین، فرد را از بیراهه رفتن و اتلاف منابع انرژی مصون می‌دارد.
- حرکت در مسیر دستیابی به هدف نوعی موفقیت تلقی می‌شود، در نتیجه فرد تحت تأثیر موانع زودگذر قرار نمی‌گیرد.

– ناهماهنگی شناختی –

- ناهماهنگی شناختی یعنی رفتار و باور فرد هماهنگ نباشد و فرد دچار ناهماهنگی ذهنی شود.
- وقتی شخص دارای دو شناخت هم‌زمان و متضاد باشد، دارای ناهماهنگی شناختی است.
- هنگام بروز ناهماهنگی فرد می‌تواند دو کار انجام دهد: (۱) رفتار خود را تغییر دهد. (۲) نگرش خود را تغییر دهد.
- هرگاه فرد مجبور شود بین دو انتخاب مطلوب یکی را برگزیند، دچار ناهماهنگی بعد از تصمیم می‌شود. در این صورت در مورد آن‌چه انتخاب کرده، مزایا و در مورد آن‌چه رد کرده، معایب را می‌شمارد.
- نگرش‌ها پس از شکل‌گیری از ثبات بیشتری برخوردار شده و تابع اصل هماهنگی شناختی هستند؛ یعنی در برابر تغییر مقاومت می‌کند.

– ادراک کنترل و کارایی –

- زمانی که فرد انتظار داشته باشد که کارایی لازم را دارد، می‌تواند آن پس انجام یک عمل برآید و دانش و مهارت لازم را انجام دادن کار را دارد، دست به انجام آن می‌زند = ادراک کارایی.
- ما همواره دوست داریم همه چیز مطابق نظر ما و تحت اختیار ما باشد و با انجام رفتارهای گوناگون سعی می‌کنیم محیط را در کنترل خود بگیریم و پیامدهای ناگوار را از خود دور کنیم = ادراک کنترل.
- ادراک کنترل و کارایی باید سازنده باشد، یعنی با شواهد محیطی هماهنگی داشته باشد، در غیر این صورت ادراک کنترل و کارایی کاذب ایجاد می‌شود.

– اسناد –

- اسناد یعنی استدلال و قضاوت افراد در بیان علل موفقیت یا شکست.
- وقتی یادگیرندگان شکست را به چیزی نسبت می‌دهند که نمی‌توانند آن را کنترل کنند مانند توانایی (استعداد) پایین، دشواری تکلیف و شانس، انگیزه کمی برای جبران آن دارند.
- کسانی که شکست را به عوامل پایدار مانند استعداد و دشواری تکلیف نسبت می‌دهند، دچار یأس و دلسردی می‌شوند.

- برای موفقیت در هر کاری فرد باید به عواملی توجه کند که (۱) در کنترل خودش باشد (۲) ناپایدار باشد (۳) درونی باشد
- مانند تلاش و برنامه‌ریزی

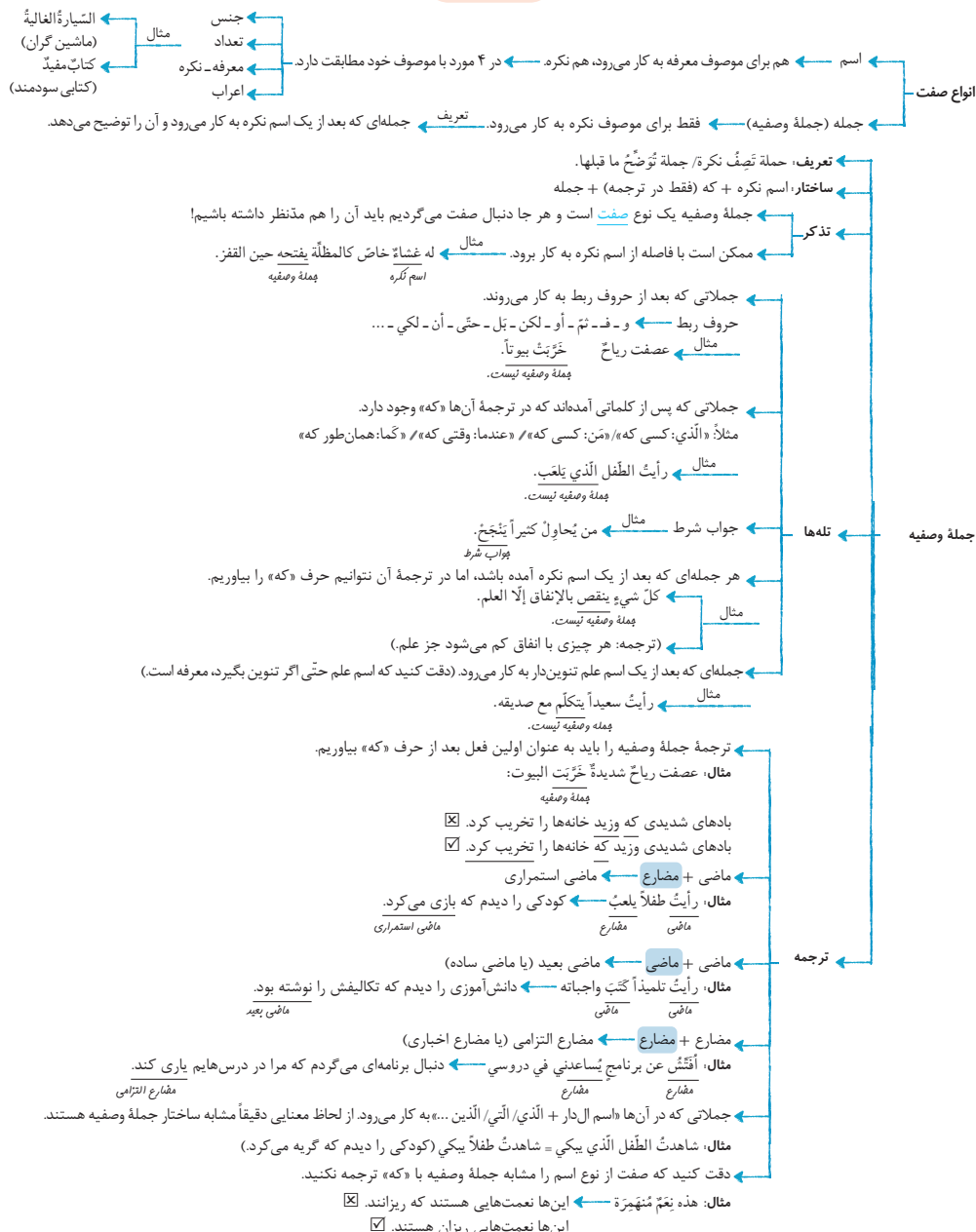
– درماندگی آموخته‌شده –

- وقتی افراد به تکلیفی مشغول می‌شوند، انتظار دارند نتایج خوبی از رفتارشان به دست آورند. وقتی بین آن فعالیت و نتایج آن رابطه‌ای نمی‌بینند، دچار درماندگی آموخته‌شده می‌شوند.
- فرد با وجود توانایی می‌آموزد که ناتوان است و تلاش او به هیچ وجه موفقیت را به نفع آن‌ها تغییر نخواهد داد.
- فرد کوشش را با پیشرفت مرتبط نمی‌داند و پیامدهای رفتار را از خود رفتار مستقل می‌داند.
- فرد اطمینان به خود را از دست می‌دهد، توان حرکت و خلاقیت از او سلب می‌شود و به موجودی بی‌تحرك و خنثی تبدیل می‌شود.

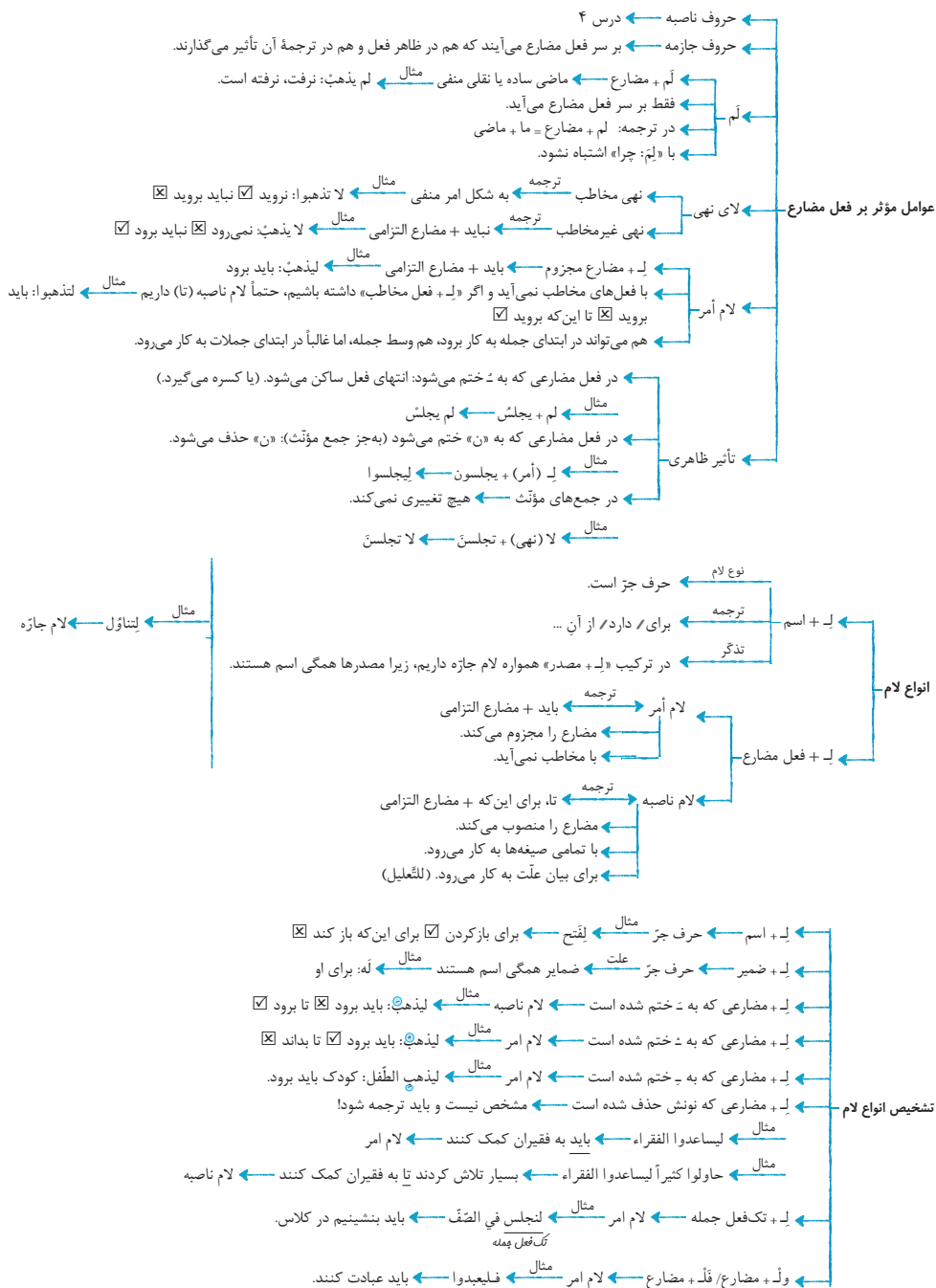
پایه یازدهم

درس ۵

درس ۶

پایه دوازدهم

درس ۵

- ۱ اسم ... + فعل مخاطب → مثال ← تلمیذ اِقرأ الدرس.
فعل امر مخاطب (یخوان)
- ۲ اسم ... + ضمیر مخاطب → مثال ← رَبِّ نِعْمَتِكَ مَنهْرَةً عَلَيْنَا.
ضمیر مخاطب
- ۳ اسم ... + فعل متکلم (أنا/ نحن) → مثال ← رَبِّ أَخَافُ مِنْ نَتِیْجَةِ هَذَا الْعَمَلِ.
فعل متکلم و صه (من می ترسم)
- ۴ اسم ... + ضمیر متکلم (أنا/ نحن) → مثال ← رَبِّ نَحْنُ خَائِفُونَ.
ضمیر متکلم مع الغیر
- ۵ اسم ... + جمله نامربط → مثال ← مَجْتَهِدُونَ سَبَّأَنِي التَّجَاحِ.

تاریخ

پایه یازدهم

درس ۹: ظهور و گسترش تمدن ایران اسلامی

- از این جا به بعد، کم کم نفوذ اعراب بر ایران داره کم تر می شه و حکومت ها و خاندان های دیگه ای در ایران قدرت می گیرن.
- با ضعف خلافت عباسیان، زمینه برای ظهور نخستین حکومت های ایرانی (در قرن های سوم تا پنجم هجری) نخست در شرق ایران بعد از ورود اسلام فراهم شد که اطلاعات کاملشو برات تو جدول پایین آوردم:

ویژگی	نام حکومت	طاهریان و سامانیان	علویان طبرستان	صفاریان	آل بویه	زبیریان
خاستگاه اجتماعی و جغرافیایی		ریشه در خاندان های کهن دهقانی خراسان و ماوراءالنهر که دارای نفوذ و ثروت بالایی بودند.	● سادات علوی ● شیعه مذهب	مردم عادی ده قرن در سیستان	● مردم عادی ● اهالی ایلیم	نمیدونیم (کتاب درسی گفته)
بنیان گذار حکومت		● سامانیان: نمی دونیم ● طاهریان: طاهر ذوالیمینین	حسن بن زید	یعقوب لیث صفاری	سران ابوشجاع بویه (علی، حسن و احمد)	مرداویج
شیوه کسب قدرت		با فرمان خلیفه عباسی	بدون اجازه و تأیید خلیفه	بدون اجازه و تأیید خلیفه	بدون اجازه و تأیید خلیفه	بدون اجازه و تأیید خلیفه
روابط با خلافت عباسی		اظهار اطاعت ظاهری دشمنی با دشمنان خلافت	همواره خصومت آمیز	فراز و نشیب زیاد (گاهی قوی و گاهی بد)	متفاوت (اون ها خلیفه روتخت سلطه داشتن نه برعکس)	فراز و نشیب زیاد (گاهی قوی و گاهی بد)
برخورد با یکدیگر		مقابله با علویان طبرستان و صفاریان	مقابله با طاهریان و سامانیان	● یعقوب: از میان برداشتن طاهریان ● عمرو: شکست از امیر اسماعیل سامانی	—	—

— مروری بر مهم ترین آثار و پیامد روی کار آمدن این سلسله ها —

- **اقتصادی:** رونق اقتصادی و رشد شهرنشینی مخصوصاً در دوران سامانیان و آل بویه
- **زبان فارسی رشد کرد و رایج تر شد و اوج گرفت:** رودکی و فردوسی آثارشان را در این زمان، سرودند.
- **علم و آموزش:** مدرسه جندی شاپور تا قرن سوم به فعالیت خود ادامه داد.
- **فلسفه:** فارابی (معلم دوم): فلسفه مشایی را پایه گذاری کرد و ابن سینا آن را به اوج رساند.
شفا: یکی از بزرگ ترین دایره المعارف های علمی
آثار ابن سینا → دانشنامه علایی: یک دوره فلسفه را به زبان فارسی تألیف کرد.
قانون: دایره المعارف پزشکی
- **ریاضیات و نجوم:** ابوریحان بیرونی یکی از برجسته ترین دانشمندان این عصر است و ابزارهای ابداعی او برای تعیین طول و عرض جغرافیایی و اندازه گیری فاصله میان شهرها، جالب است.
- **پزشکی و داروسازی:** رساله آبله و سرخک رازی: اثری ارزشمند در علم پزشکی. جرج سارتن، پدر تاریخ علم، رازی را بزرگ ترین پزشک اسلام و قرون وسطا شمرده است.
- **توسعه دریانوردی و تجارت دریایی:** از قرن سوم تا پنجم هجری، تجارت دریایی خلیج فارس با هند، چین، نواحی جنوب شرقی، آسیا و شرق آفریقا گسترش یافت.

درس ۱۰: ایران در دوران غزنوی، سلجوقی، خوارزمشاهی

- از اواخر قرن چهارم تا اوایل قرن هفتم، سلسله‌های ترک تباری بر ایران حاکم شدند.
- ① غزنویان:
- در زمان ضعف سامانیان، محمود، فرزند سبکتگین و نوه الپتگین که سپهسالار سامانیان در خراسان بود، در شهر غزنه حکومتی مستقل تأسیس کرد.
- اقدامات محمود غزنوی:
  - در پی کسب تأیید خلیفه بود.
  - به ری که تحت حاکمیت آل بویه شیعه مذهب بود، حمله کرد و بسیاری از مردم را به بهانهٔ اسماعیلی بودن، به قتل رساند.
  - بی‌دری به هند لشکر کشی می‌کرد.
  - عدم انتخاب جانشین و درگیری پسرانش بر سر کسب قدرت
- مسعود غزنوی در نبرد دندانقان، از طغرل سلجوقی شکست خورد و سلطهٔ آنان بر خراسان به پایان رسید.
- ضعف و سقوط غزنویان:
  - اما حکومت آنان بر سر حدات شرقی ایران و شمال غربی هند، تا اواخر قرن ششم هجری ادامه یافت.

② سلجوقیان

دوره	ویژگی‌ها و رویدادها
تأسیس و به دست گرفتن قدرت	● پادشاه: طغرل سلجوقی ● تسلط بر ماوراءالنهر و خراسان ● نجات یافتن خلافت عباسی از جنگ آل بویه به دست طغرل ● خلیفه لقب سلطان رکن‌الدوله را به طغرل داد.
تنبیت و اقتدار	● پادشاه: آلپ ارسلان - ملکشاه ● وزیر: خواجه نظام‌الملک ● سلجوقیان به نهایت وسعت خود رسیدند: از رود سیحون در شرق تا دریای مدیترانه
ضعف و فروپاشی	● هجوم قراخانیان و غزها ● پیروزی تکش بر آخرین پادشاه سلجوقی (۵۹۰ ق) ● مبارزات اسماعیلیان در ایران ● قدرت گرفتن اتابکان

③ خوارزمشاهی:

- پیشینه: حاکمان محلی در منطقهٔ خوارزم که از سلجوقیان اطاعت می‌کردند.
- تأسیس: ادعای استقلال توسط تکش خوارزمشاه و پیروزی تکش بر آخرین سلطان سلجوقی
- روابط با خلافت عباسی: از زمان سلطان محمد خوارزمشاه به تیرگی گرایید.
- حملهٔ مغولان در زمان سلطان محمد خوارزمشاه اتفاق افتاد (۶۱۶ ق).

– مروری بر برخی از مهم‌ترین ابعاد اجتماعی در دوران این سه حکومت –

- نظام اداری:
  - استفاده از دیوان‌سالاران ایرانی
  - وزیر به مقام بالایی رسید، اما در عین داشتن قدرت فراوان، امنیت جانی و مالی نداشت.
  - کهن‌دژ (ارگ)
  - شهرنشینی: شهرستان (شارستان)
  - شهر بیرونی (ریض): در دورهٔ سلجوقی گسترش یافت.
- اعتقادی:
  - بافت مذهبی: اهل تسنن، مسیحیان، یهودیان، زرتشتی‌ها و پیروان مذهب اسماعیلیه (این گروه از مهم‌ترین مخالفان عباسی و غزنوی و سلجوقی بودند).
- کشاورزی:
  - زوال موقعیت دهقانان (یادته‌گفتیم طاهریان و سامانیان ریشه در این خاندان‌ها داشتند؟)
  - مالکیت زمین: مالکیت شخصی ناچیز و در معرض مصادره بود.
  - عمده‌ترین شکل مالکیت: دولتی یا دیوانی
  - نظام اقطاع: در دورهٔ آل بویه رایج بود و نظام‌الملک در عصر سلجوقی آن را احیا کرد.
  - مالکیت زمین‌های وقفی نیز در این زمان گسترش یافت.
- معماری:
  - مسجد جمعه اصفهان: از جمله کهن‌ترین مسجدهای چهار ایوانی است که در عصر سلجوقی ساخته شد و الگویی برای معماران مساجد دوره‌های بعد شد.
  - فلزکاری در عصر سلجوقی: بسیار درخشان بود.
  - هنر: سفالگری: به کیفیت دوران سامانی نرسید اما با نقوش گیاهی و جانوری توسعه یافت.
  - کاشی‌کاری: به اوج رسید؛ تزئین بناها با نقوش هندسی و انسانی و گیاهی و جانوری.

درس ۱۱: حکومت، جامعه و اقتصاد، فرهنگ و هنر در عصر مغول و تیموری

از اوایل قرن هفتم، مغولان بر ایران حاکم شدند، در این بخش، با ترکیب درس ۱۱ و ۱۲، بر مهم‌ترین وقایع دوران حکومت آنان، مروری خواهیم داشت. قبل از هر چیز؛ به سیر قدرت‌گرفتن این سه سلسله دقت کنید:

- ۱ مغولان؛ دسته‌ای از اقوام زرد پوست
- موج اول حمله به ایران با فرمان چنگیز انجام گرفت و شش سال به طول انجامید. (۶۱۶-۶۲۲ ق)
- بهانه این حمله، کشته‌شدن بازرگانان اعزامی چنگیز در شهر آترار بود.
- ۲ ایلخانان؛ نوادگان چنگیز مغول
- موج دوم حمله مغول به ایران با فرمان هولاکوخان، نوه چنگیز انجام گرفت و به تأسیس حکومت ایلخانان انجامید. (۶۵۴ ق)
- اقدامات برخی از مهم‌ترین فرمانروایان ایلخانی:

نام پادشاه	ویژگی و رویدادها
هولاکوخان	• لشکرکشی به ایران • از بین بردن اسماعیلیان • کشتن خلیفه عباسی
غازان‌خان	• شروع دوره مسلمانی مغولان (۶۹۴ ق) • دوران وزارت رشید الدین فضل اله همدانی • اصلاحات قوانین مالیاتی، بازسازی قنات و شبکه آبیاری
الجبایتو	• جانشین غازان‌خان • ادامه روند مسلمانی مغول و گسترش مذهب شیعه برای اولین بار
ابوسعید	• پسر غازان‌خان • آخرین ایلخان مغول (۷۳۶ ق)

۳ تیموریان؛ افرادی از خاندان گورکانی

- تیمور گورکانی همگام با ضعف ایلخانان، قدرت را در ماوراءالنهر به دست گرفت. (۷۷۱ ق)
  - در سه مرحله یورش خونین بر سرتاسر ایران حاکم شد.
  - شاهرخ، جانشین تیمور، قدرت تیموریان را بر سرتاسر ایران حفظ کرد. (۸۰۷ تا ۸۵۰ ق)
  - حکومت آنان بر ایران در اوایل قرن دهم و با تأسیس صفویان از بین رفت، اما بابر که یکی از شاهزادگان تیموری بود، در هند حکومت گورکانیان را تأسیس کرد.
- حالا به ابعاد مختلف اوضاع ایران در دوران حکومت مغولان، ایلخانان و تیموریان می‌پردازیم:

ویژگی	حکومت	مغولان	ایلخانان	تیموریان
شهر و شهرنشینی و معماری		برای مدتی دچار افول شد.	احیا شد و شهرک‌های جدیدی ساخته شد: رشیدیه، ربع رشیدی، شام غازان و سلطانیه	دچار زوال نشد و با حمایت تیمور و شاهرخ، بناهای باشکوهی ساخته شد. سرشناس‌ترین معماران: قوام‌الدین و غیاث‌الدین شیرازی و محمد بن محمود اصفهانی
		—	ویژگی مهم معماری این دوره: ایجاد بناهای عظیم، ساختن گنبد و طاق‌ها و ایوان‌ها و مناره‌های بلند و تزئین به وسیلهٔ گچ‌بری و کاشی‌کاری و ترکیب آن با آجر	
گروه‌های اجتماعی		امتیازات خاصی برخوردار بودند.	دیوان‌سالاران، عالمان، بازرگانان و اهل صنعت مورد احترام قرار گرفتند.	جامعهٔ عصر مغول – تیموری به دو دسته کلی فرادست و فرودست تقسیم می‌شد. نفوذ و موقعیت زنان افزایش یافت و خاتون‌ها در کنار خان‌ها از جایگاه مهمی در گروه‌های فرادست برخوردار شدند.
		مجموعه قوانین: یاسا دادگاه: یرغو	در دورهٔ مسلمانی مغولان، سنت‌های مغولی تا حد زیادی از رونق افتاد.	مجموعه قوانین: تزوکات اما قوانین شرعی و عرفی مبنای زندگی اجتماعی و حقوقی بود.
کشاورزی	به سبب دوری از یکجانشینی و حملات، بسیار ضعیف شد.	احیا شد.	—	
اقتصاد تجاری	به سبب کشورگشایی چنگیز و تیمور، تجارت بین‌الملل توسعه یافت. تجارت در جاده ابریشم و راه‌های دریایی، رونق یافت.			
مالیات	نظام مالیاتی بهم ریخت و ده‌ها نوع مالیات، رواج یافت.	شمار مالیات‌ها کاهش یافت و اصلاح شد اما بی‌نظمی ادامه یافت.	سه گونه مالیات کشاورزی و بازرگانی از دورهٔ مسلمانی ایلخانان تا پایان تیموریان تداوم یافت.	

درس ۱۲

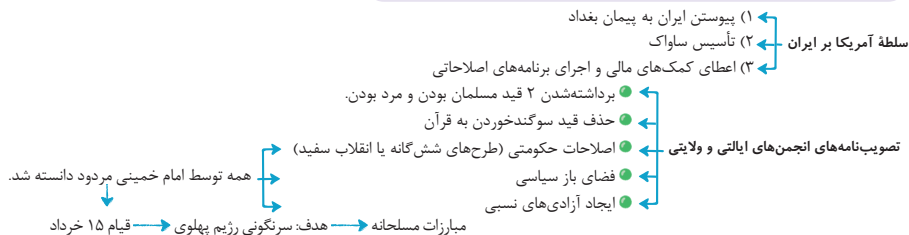
ویژگی	حکومت	مغولان	ایلخانان	تیموریان
هنر		—	نگارگری با تلفیق سنت‌های ایرانی و چینی گسترش یافت. شاهنامه دموت نگارش یافت.	مصور کردن کتاب‌ها و نگارگری گسترش یافت. شاهنامه بایسنقری خوشنویسی و مصور شد. شاهزاده بایسنقر میرزا و وزیرانی همچون امیرعلیشیرنوبی، مشوق این هنر بودند. کمال‌الدین بهزاد، نامورترین نقاش این عصر است.
علوم مختلف	اهمیت چندانی نداشت.		علاقه‌مندی پادشاهان این دوران به جاودانه ساختن موفقیت‌هایشان، تأثیر بسزایی بر رشد تاریخ گذاشت. مهم‌ترین آثار: تاریخ جهانگشا: عظاملک جوینی / ۶۵۸ ق جامع التواریخ: خواجه رشیدالدین فضل الله همدانی (زندگی: ۶۴۵ - ۷۱۷ ق) تاریخ گزیده: حمد الله مستوفی / ۷۳۰ ق نکته: در دوره ایلخانان، رصدخانه مراغه به همت خواجه نصیرالدین توسی، ساخته شد.	
اعتقادات	پیرو آیینی ساده موسوم به شمنی بودند؛ پرستش مظاهر طبیعت تسامح و تساهل دینی داشتند.		از زمان غازان‌خان مسلمان شدند. از زمان الحایتو، مذهب شیعه گسترش بیشتری یافت. تصوف گسترش یافت.	مسلمان بودند. پیرو مذهب تسنن بودند. ادیان مختلف مسالمت‌آمیز کنارهم زندگی می‌کردند.

پایه دوازدهم

درس ۱۰: انقلاب اسلامی

قیام ۳۰ تیر و نخست‌وزیری مصدق به همراه وزارت جنگ و نیروهای مسلح — متع کردن شاه از برقراری ارتباط مستقیم با سفرای خارجی — کودتای ۲۹ مرداد با توافق انگلیس و آمریکا — سرنگونی دولت مصدق و نخست‌وزیری زاهدی — محاکمه مصدق و همکارانش — تشکیل کنسرسیوم هلندی، آمریکایی، انگلیسی و فرانسوی برای استخراج نفت به مدت ۲۵ سال.

— اصلاحات ارضی تصویب نامه انجمن‌های ایلاتی و ولایتی —

نتایج قیام ۱۵ خرداد

- سرنگونی رژیم پهلوی هدف نهایی
- روی آوردن روحانیت به مبارزه سیاسی
- رهبری امام خمینی
- نقش مهم مذهب

این روند همچنان ادامه داشت و در این گیرودار، حکومت پهلوی گاه و بی‌گاه امام را به کشورهای مختلف من جمله ترکیه، عراق و فرانسه تبعید می‌کرد، اما هیچ‌کدام از آن‌ها مانع از شکل‌گیری و پیشبرد حرکت انقلابی - اجتماعی مردم که در بهمن ۵۷ به بار نشست، نشد.

واقعۀ مدرسه فیضیه — سخنرانی قیام یازده خرداد و گوشزد خطر اسرائیل — دستگیری و انتقال به تهران — مخالفت با کاپیتولاسیون — تبعید به ترکیه سپس عراق — نخست‌وزیری هویدا — فضای باز سیاسی و نخست‌وزیری جمشید آموزگار — مرگ مشکوک دکتر علی شریعتی و حاج آقای مصطفی (فرزند ارشد امام خمینی) — انتشار مقاله توهین‌آمیز روزنامه اطلاعات — حکومت نظامی در اصفهان — نخست‌وزیری جعفر شریف امامی — قیام خونین ۱۷ شهریور — هجرت امام خمینی به فرانسه — نخست‌وزیری ارتشبد ازراری

مبارزات

- سیاسی: جبهه ملی و نهضت آزادی
- فرهنگی: معروف‌ترین چهره‌ها: علامه طباطبائی، آیت‌الله طالقانی، مطهری، بهشتی، دکتر شریعتی، باهنر و مفتاح
- مسلحانه:
  - هیئت مؤلفه اسلامی
  - حزب ملل اسلامی
  - مجاهدین خلق
  - چریک‌های فدایی خلق

مرورنامه آزمون آزمایشی خیلی سبز

تاریخ

۲۳ دی ۵۷	تشکیل شورای انقلاب اسلامی
۲۶ دی ۵۷	ده روز پس از تشکیل دولت بختیار (۱۶ دی)، شاه ایران را ترک کرد.
۱۲ بهمن ۵۷	ورود امام خمینی به ایران
۱۵ بهمن ۵۷	انتخاب مهندس مهدی بازرگان به عنوان نخست‌وزیر دولت موقت
۲۰ بهمن ۵۷	حمله نیروهای گارد شاهنشاهی به پایگاه نیروی هوایی و تبدیل تهران به شهری نظامی
۲۲ بهمن ۵۷	غیرقانونی اعلام کردن حکومت نظامی - تصرف مرکز نظامی مهم در تهران و شهرهای بزرگ - تصرف رادیو و تلویزیون - اعلام پیروزی انقلاب اسلامی

جغرافیا

پایه یازدهم

درس ۶: نواحی فرهنگی

- ناحیه فرهنگی، بخشی از سطح زمین است که فرهنگ ویژه‌ای در آن غالب است و به سبب آن از سایر نواحی جدا می‌شود.

زبان

۱ از مهم‌ترین شاخص‌های فرهنگی است.

۲ عنصر اصلی گسترش یک فرهنگ است.

۳ نمایش پراکندگی‌های زبان‌ها روی نقشه کار دشواری است.

انواع خانواده‌های زبانی
هند و اروپایی / چینی - تبتی - آفری - آسیایی (سامیایی - حامیایی)

دین

- ادیان به دو دسته مبتنی بر یکتاپرستی (مثل اسلام، یهود، مسیح و زرتشت) و مبتنی بر پرستش غیر خدای یگانه (مثل هندوئیسم، بودائیسم و آنیسم) تقسیم می‌شود.

چشم‌انداز فرهنگی

۱ چشم‌انداز، منظره قابل رؤیت از یک مکان همراه با شیوه زندگی ساکنان آن است.

۲ فرهنگ هر ناحیه، عامل به وجود آمدن چشم‌اندازهای خاصی در آن ناحیه است.

بخش یا انتشار فرهنگی

- فرایندی که طی آن یک موضوع یا پدیده مانند زبان، مذهب و ... از یک مکان به مکان‌های دیگر گسترش می‌یابد.

جنگ
دادوستد میان نواحی
گردشگری
استفاده از انواع رسانه
مهاجرت
انقلاب فناوری اطلاعات

۱ مستقیم - از مکانی نزدیک به مکان دیگر

انواع بخش فرهنگی

۲ رسانه (غیرمستقیم) - نوع دوم بخش فرهنگی غالب است

درس ۷: نواحی اقتصادی تجارت و صنعت

فعالیت‌های اقتصادی
نوع اول - استخراج از زمین
نوع دوم - تغییر شکل در کارخانه
نوع سوم - خدمات
نوع چهارم - فناوری اطلاعات

نکته

پلانتیشن زمین‌های وسیع کشاورزی هستند که به تولید یک محصول خاص اختصاص دارند.

مرورنامه آزمون آزمایشی خیلی سبز

مهم‌ترین نواحی صنعتی جهان

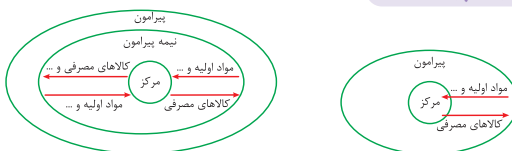
آمریکای شمالی   اروپای غربی   شرق، جنوب و جنوب شرقی آسیا   روسیه و اروپای شرقی

دو تعریف

تجارت: خرید و فروش کالاها و خدماتی که نیازهای ما را برآورده می‌کند.
اقتصاد جهانی: تجارت بین‌المللی کالاها و خدمات که مبتنی بر ارزش یک پول معین صورت می‌گیرد.

♦♦ درس ۸: نواحی اقتصادی (تجارت و اقتصاد جهانی) ♦♦

– مفهوم مرکز - پیرامون - نیمه پیرامون –

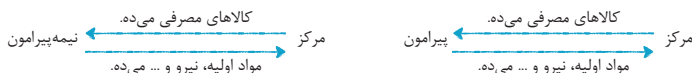
– نواحی اقتصادی –

اقتصاد، نظامی از تولید، توزیع، مبادله، مصرف کالا و خدمات توسط گروه‌های مختلف اجتماعی در یک ناحیه است.

انواع فعالیت اقتصادی		
نوع	ویژگی‌ها	مثال
نوع اول	فعالیت‌هایی که با استخراج و به دست آوردن مواد خام یا محصول از زمین یا دریا سروکار دارد.	دامپروری، زراعت و ...
نوع دوم	فعالیت‌هایی که طی آن منابع و مواد اولیه در کارخانه تغییر شکل یافته و به کالا تبدیل می‌شود.	خودروسازی
نوع سوم	فعالیت‌هایی که در طی آن خدماتی به دیگران ارائه می‌شود.	امور آموزشی / حمل‌ونقل و ...
نوع چهارم	فعالیت‌هایی که فراهم‌کننده خدمات مربوط به جمع‌آوری و پردازش اطلاعات و فناوری اطلاعاتی و ارتباطی (ICT) و پژوهش و تحقیق و توسعه است.	زیست‌فناوری و صنایع هوافضا

نکته

پلاتیشن‌ها یا مزارع تک‌محصولی یعنی زمین‌هایی که به کشت محصولی خاص تعلق می‌گیرد. حالا چه جوری؟ کشوری ثروتمند (مرکز) می‌آید سراغ کشوری ضعیف و در زمین‌های آن‌جا محصولاتی خاص پرورش می‌دهد و بازار مصرفی خاص خود را هم ایجاد می‌کند. این باعث می‌شود که زمین دچار فرسودگی گردد. نتیجه پیدایش مفهوم مرکز - پیرامون - نیمه‌پیرامون

این وسط مفهومی شکل می‌گیرد به نام تجارت بین‌المللی؛ یعنی میزان واردات و صادرات هر کشور تبدیل می‌شود به یک موازنه تجاری. موازنه تجاری مثبت: ارزش صادرات یک کشور بیشتر از واردات آن باشد. موازنه تجاری منفی: ارزش واردات یک کشور بیشتر از صادرات آن باشد.

پایه دوازدهم

♦♦ درس ۵: ویژگی‌ها و انواع مخاطرات طبیعی ♦♦

– مخاطرات طبیعی، انواع و پیامدها –

تعریف: حوادثی است که بر اثر فرایندهای طبیعی در کره زمین رخ می‌دهد؛ مانند زمین‌لرزه، سیل و آتش‌فشان
مخاطرات طبیعی انواع: (۱) با منشأ درون‌زمینی ← زمین‌لرزه و آتش‌فشان
(۲) برون‌زمینی ← سیل و صاعقه
نقش انسان: با فعالیت‌های خود باعث افزایش یا کاهش خسارت‌های این مخاطرات می‌شود.

نکته

زمین‌لرزه، زمین‌لغزش، سیل و خشکسالی از جمله مخاطرات طبیعی است که در ایران رخ می‌دهد.

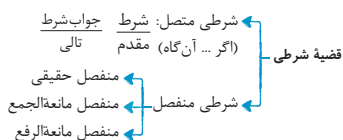

- ۱ زمین لرزه، لرزش و جنبش ناگهانی و کوتاه مدت پوسته زمین است که به علت آزاد شدن انرژی در محل گسل ها رخ می دهد.
انواع حرکات صفحه های، (۱) واگرا (۲) همگرا (۳) امتداد لغز (برش)
- کانون زمین لرزه چیست؟ به نقطه ای در عمق زمین می گویند که در آن انرژی انباشته شده در سنگ برای نخستین بار آزاد می شود و گسل به از هم گسیختن دچار می شود.
- ۲ سیل، به سرریز شدن ناگهانی و خسارت بار جریان آب از بستر یک رود یا دریاچه و سرازیر شدن آن به خشکی های اطراف رودخانه می گویند.
عوامل مؤثر در وقوع سیل، (۱) شدت و مدت بارش (۲) شکسته شدن سدها
- ۳ زمین لغزش، به جابه جایی حجم عظیمی از مواد به طرف پایین که در دامنه های نسبتاً پرتیب اتفاق می افتد.
حرکت لغزش ها از نظر سرعت جابه جایی، (۱) برخی حرکت کند و آرامی دارند. (۲) برخی حرکت ناگهانی دارند.
- ۴ خشکسالی، یک دوره کم آبی که طی آن یک منطقه با کمبود غیرمنتظره بارش و ذخیره آبی مواجه می شود.
انواع خشکسالی، (۱) آب و هوایی (معمول ترین) (۲) زراعتی (یا توجه به نیاز آب گیاهان)

فلسفه و منطق

پایه دهم

درس ۹: قضیه شرطی و قیاس استثنایی

استدلال قیاسی

- قیاس اقرتاری (درس ۸)
- قیاس استثنایی (درس ۹)

انواع قضایای شرطی	قضیه شرطی متصل
	قضیه ای که در آن به اتصال (پیوستگی) دو نسبت حکم می شود. (ساختار معنایی «اگر ... آن گاه ...» مانند: اگر باران ببارد آن گاه زمین تر می شود. اجزای قضیه شرطی متصل: اگر خوب تست بزنی آن گاه در کنکور موفق می شوی. شرط (مقدم) جواب شرط (تالی) نکته ۱، ساختار شرطی به لحاظ مفهومی شرطی است نه صرفاً با آمدن الفاظ شرطی، بدون ادات شرط هم می توان جمله شرطی داشت. مانند: خوب تست بزنی در کنکور موفق می شوی. مقدم تالی نکته ۲، امکان جابه جایی مقدم و تالی وجود دارد. در این حالت، مقدم همچنان مقدم است و تالی هم همان تالی است. (مقدم به لحاظ مفهومی مقدم است) در کنکور موفق می شوی در صورتی که خوب تست بزنی. تالی مقدم
انواع قضایای شرطی	قضیه ای که در آن به انفصال (گسستگی) میان دو نسبت حکم می شود. (ساختار معنایی «یا ... یا ...» مانند: یا من برنده می شوم یا رقیبم برنده می شود.
	منفصل حقیقی هر دو بخش قضیه نه با هم هم زمان صادق هستند نه هم زمان کاذب. (متناظر با تناقض) مثال، یا این چراغ روشن است یا خاموش است.
	منفصل مانع الجمع هر دو بخش قضیه هم زمان با هم صادق نیستند. اما می توانند هر دو کاذب باشند. (متناظر با تضاد) (غیر قابل جمع در صدق) مثال، یا الان سوار ماشین احمد می شوم یا الان سوار ماشین محمود می شوم.
	منفصل مانع الرفع هر بخش قضیه هم زمان با هم می توانند صادق باشند. اما هم زمان با هم نمی توانند کاذب باشند. (متناظر با تداخل تحت تضاد) (غیر قابل جمع در کذب) برای ایجاد روز و شب یا خورشید حرکت می کند یا زمین حرکت می کند.

قیاس استثنایی	
قیاسی که یکی از مقدمات آن قضیه‌ای شرطی است. (مقدمه دیگر قضیه‌ای حملی است) در این قیاس خود نتیجه (عین نتیجه) یا نقیض آن در یکی از مقدمات استدلال ذکر شده است. مانند: اگر خوب تست بزنی آن گاه در کنکور موفق می‌شوی. (قضیه شرطی) خوب تست می‌زنی. (قضیه حملی)	نوع
در کنکور موفق می‌شوی.	
ساختار قیاس استثنایی اتصالی (۱) قضیه شرطی متصل (۲) قضیه حملی ● قضیه حملی	انقسام قیاس استثنایی اتصالی
(۱) (اگر) مقدم (آن گاه) تالی	
(۱) اثبات مقدم (۲) نفی مقدم (۳) اثبات تالی (۴) نفی تالی	
(۱) اثبات تالی (۲) نفی تالی (۳) اثبات مقدم (۴) نفی مقدم	
(۱) اگر خودت کتاب می‌خوانی آن گاه باسواد هستی. مقدم تالی	
(۱) اثبات مقدم: خودت کتاب می‌خوانی. (وضع مقدم معتبر) (۲) نفی مقدم: خودت کتاب نمی‌خوانی. (مغالطه رفع مقدم) (۳) اثبات تالی: باسواد هستی. (مغالطه وضع تالی) (۴) نفی تالی: باسواد نیستی. (رفع تالی معتبر)	
(۱) با سواد هستی ✓ (۲) با سواد نیستی ✗ (۳) خودت کتاب می‌خوانی ✗ (۴) خودت کتاب نمی‌خوانی ✓	
فرمول ریاضی ۱) $P \rightarrow Q$ ۲) P وضع مقدم $\therefore Q$ ۱) $P \rightarrow Q$ ۲) $\sim P$ رفع تالی $\therefore \sim P$ مغالطه $P \rightarrow Q$ ۲) $\sim P$ رفع مقدم $\therefore \sim Q$ مغالطه $P \rightarrow Q$ ۲) Q وضع تالی $\therefore P$	فرمول

مرورنامه آزمون آزمایشی خیل سبز

فلسفه و منطق

قیاس استثنایی		اقسام	قیاس استثنایی انفصالی
حقیقی ● مانعةالجمع ● مانعةالرفع	قیاس استثنایی انفصالی		
روش نتیجه گیری	ساختر قیاس استثنایی انفصالی حقیقی (۱) قضیه منفصل حقیقی (۲) قضیه حملی : قضیه حملی		
اثبات یک طرف ← نفی طرف دیگر نفی یک طرف ← اثبات طرف دیگر	Q P (۱) این فرد یا با سواد است یا بی سواد است.		
	(۱) P: باسواد است. (۲) P: ~ P: باسواد نیست. (۳) Q: بی سواد است. (۴) ~ Q: بی سواد نیست.		
	(۱) ~ Q: بی سواد نیست. (۲) Q: بی سواد است. (۳) ~ P: باسواد نیست. (۴) P: باسواد است.		
	(۱) قضیه منفصل حقیقی (Q یا P) P } ~ P } (۲) Q } ~ Q } :. ~ Q } Q } ~ P } P }		

پایه یازدهم

درس ۹: چیستی انسان (۱)

تفکر فلسفی درباره انسان = انسان شناسی فلسفی	
موضوع	بررسی مسائل بنیادین و مهم درباره انسان مانند چیستی انسان، جایگاه او در جهان، آینده انسان، ویژگی‌های متمایز (جداکننده) انسان (از سایر موجودات) و هویت انسانی
واژه معادل انسان شناسی	خودشناسی (خود در معنای حقیقت انسانی)
معنای دیگر خودشناسی	شناخت هر کس از خود، ویژگی‌ها و خصلت‌های خویش (کاربرد بیشتر در مباحث تربیتی)

دیدگاه فیلسوفان (یونانی و اروپایی) درباره حقیقت انسان	
دوره یونان باستان	اولین نظر دقیق و روشن درباره انسان در دوره یونان باستان / به میزان زیادی منعکس کننده اندیشه‌های سقراط افلاطون - حقیقت برتر انسان (غیر از بدن او) - بدون محدودیت‌های بدن - نامرئی - با ارزش ترین دارایی انسان - تنها موجود به طور خاص دارای عقل و خرد - جزء عقلانی انسان (تمایزکننده او از حیوانات) غیر فانی و جاوید - توجه و مراقبت از نفس، وظیفه هر انسان - زیبایی نفس و آراستگی آن به فضایل پذیرش نظر افلاطون (قوة نطق و قابلیت حیات برای نفس است نه بدن) بدن بدون نفس = یک موجود مرده ارسطو - حالت بالقوه نفس انسان در هنگام تولد / کسب تدریجی اموری مثل علم، احساس و... به فعلیت رسیدن - مقصود اصلی از نطق: قوة تفکر و نه صرفاً سخن گفتن (نطق با خود هنگام استدلال / انتقال محتوای استدلال یا نطق به دیگران)

مرورنامه آزمون آزمایشی خیلی سبز

دیدگاه فیلسوفان (یونانی و اروپایی) دربارهٔ حقیقت انسان

- همانند افلاطون و ارسطو معتقد به وجود نفس یا روح / قائل به دو بُعد روحی و مادی / حقیقت انسان = روح و نفس انسان
- دکارت: بدن ماشینی پیچیده / فعال به طور خودکار / حقیقت «من» انسان ≠ بدن / «من» = روح یا نفس = مرکز اندیشه‌های انسان / استدلال، پذیرش و رد کردن: کار روح / روح و بدن کاملاً از هم مجزا و دارای خاصیت متفاوت اما همراهی با هم و روح استفاده‌کننده از بدن / رها بودن و آزادی روح از قوانین فیزیکی / تبعیت بدن (مانند دیگر اجسام) از قوانین فیزیکی = آزاد نبودن بدن
- معتقدین به وجود نفس
  - اثبات حقیقت نفسانی انسان و ارادهٔ آزاد و نفس مختار او (با استدلال متفاوت از دکارت)
  - کانت (قرن ۱۸): انسان: موجودی اخلاقی و برخوردار از وجدان اخلاقی
  - بی‌معنایی وجود وجدان اخلاقی بدون وجود اختیار و ارادهٔ آزاد (وجدان اخلاقی → اختیار)
  - اختیار: ویژگی نفس و نه بدن مادی
- عموم فیلسوفان عقل‌گرای دیگر: انسان علاوه بر بدن، دارای یک حقیقت روحانی برتر دارای اختیار و اراده (پیروی از دکارت و کانت)
- معتقدین به انسان تک‌ساختی (تک‌بُعدی) = (مادی)
- متماثل به انکار کلی وجود نفس (انسان = موجود مادی) یا تلقی آن به عنوان امری فرعی نسبت به بدن و از آثار و لوازم بدن
- ماتریالیست‌ها
  - (۱) همهٔ موجودات و از جمله انسان فقط دارای ساحتِ (بُعد) مادی و جسمانی
  - (۲) ذهن و روان = مغز و سلسلهٔ اعصاب انسان
  - (۳) انسان = یک ماشین مادی بسیار پیچیده نه چیزی فراتر از آن
- توماس هابز (قرن ۱۷ انگلستان): از ماتریالیست‌های اولیه / ذهن بشر = یک ماشین پیچیده مادی شبیه یک دستگاه مکانیکی (مثلاً موتور اتومبیل)
- مارکس (قرن ۱۹): فیلسوف ماتریالیست / انسان فقط یک موجود مادی / نیازهای اصلی او نیازهای مادی / نیاز به اجتماع، قانون و اخلاق همه به خاطر نیازهای مادی
- انکارکنندگان نفس
  - (۱) عقایدی نزدیک به ماتریالیست‌ها
  - (۲) اخذ نتایج فلسفی از نظریهٔ داروین دربارهٔ تحول و پیدایش انسان از حیوان → انسان = یک حیوان راست‌قامت
  - (۳) عدم تفاوت حقیقی انسان با سایر حیوانات (فقط پیچیده تر از سایر حیوانات)
- ماتریالیست‌ها و ارونیست‌ها
  - عدم تفاوت واقعی میان انسان و سایر حیوانات → عدم ارزش ویژه انسان
  - ورود انسان‌ها به زندگی اجتماعی → ابداع و رعایت اصول اخلاقی و توجه به فضائل برای امکان زندگی با هم (≠ فضیلت‌گرایی فطری انسان)

دورهٔ جدید اروپا
(دو جریان
انسان‌شناسی)

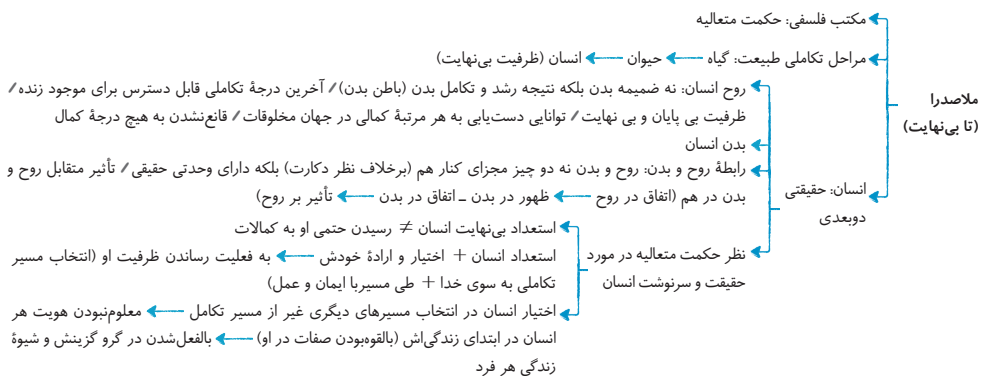
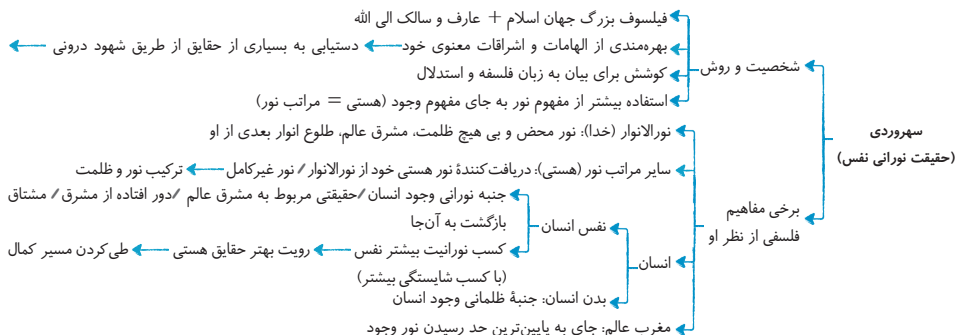
♦♦ درس ۱۰: چیستی انسان (۲) ♦♦

دیدگاه فیلسوفان مسلمان (بیشتر ایرانی) دربارهٔ حقیقت انسان

- استفاده از آثار در دسترس افلاطون، ارسطو و پیروان آن دو + الهام از آموزه‌های دینی خود → برداشتن قدم‌های بلند در توضیح و تبیین حقیقت انسان
- معتقد به عدم امکان فروکاستن انسان به موجودی صرفاً مادی
- زمینه فکری و فرهنگی
- ایمان در جهت
- شناخت حقیقت انسان
  - اعتقاد به انسان به عنوان موجودی صرفاً زمینی و مادی ≠ اعتقاد به برخورداری انسان از ویژگی‌های الهی و ارزشمند
  - پذیرش دین اسلام توسط فیلسوفان مسلمان (با تفکر و تعمق فکری)
  - کتاب آسمانی اسلام (قرآن): سخن گفتن واضح و روشن از حقیقتی به نام روح + آن را هدیه‌ای الهی و غیرزمینی شمردن
  - ویژگی انسان در قرآن: موجودی جاویدان، جانشین خدا در زمین، مسجود فرشتگان، آفرینش آسمان‌ها و زمین برای او
  - فیلسوفان مسلمان: یا خود عارف یا آشنا با عارفانی شهودگر (با سلوک و پاکی نفس) مراتب برتر و مجرد هستی (بدن مادی انسان، ناتوان از شناخت شهودی)
- پذیرش نظر ارسطو دربارهٔ حقیقت انسان و تلاش بر تعمیق آن.
- بدن انسان: دورهٔ جنینی در رحم مادر → رسیدن به مرحلهٔ داشتن همهٔ اندام‌های بدنی → عطای روح انسانی توسط خداوند
- ابن سینا
  - روح انسانی: غیرمادی / از جنس موجودات مجرد / دارای استعداد کسب علم از طریق تفکر / دارای توانایی فهم و پدیدآوردن اموری چون اخلاق، عشق، دوستی و ... در خود
  - (از جانب بالا)
  - در نظر گرفتن جایگاه بسیار رفیع برای روح در نظام خلقت (نظری همچون عارفان) / سرودن شعری به عربی و بیان تمثیل گونهٔ جایگاه روح

دیدگاه فیلسوفان مسلمان (بیشتر ایرانی) دربارهٔ حقیقت انسان

درس ۱۰: «دورهٔ میانی»

- القاب (در مشرق زمین)، ابن سینا / ابوعلی سینا / شیخ الرئیس / حجة الحق (در اروپا): اویسن / شاهزادهٔ اطبا
- تعلیم قرآن و ادب در کودکی
- شاگردی ابوعبدالله ناتلی در منطق و ریاضیات
- فراگیری ریاضیات، منطق، فقه، فلسفه و طب در ۱۶ سالگی
- روشن در تحلیل مسائل فلسفی، عقلی و استدلالی (پایه گذاری توسط ارسطو) → ورود به جهان اسلام → به اوج رساندن توسط ابن سینا
- ارادة مدون و نظام مند فلسفهٔ مشاء

شیخ الرئیس
فلسفه

مرورنامه آزمون آزمایشی خلیه سبز

فلسفه و منطق

- طبیعت، مرتبه‌ای از هستی رو به سوی مقصدی خاص / مقصد جزء ذات عالم طبیعت و جدایی‌ناپذیر از آن
- علت نام‌گذاری: طبع و ذات خاصی داشتن هر یک از اجزای این عالم (منشأ حرکات و تغییرات اجزا و افراد عالم طبیعت) / طبع و ذات داشتن خود عالم طبیعت به عنوان یک کل (منشأ و مبدأ حرکات و تحولات عالم طبیعت)
- آفرینش این جهان از جانب خدا با لطف و عنایت او و ترکیب و تالیف آن به بهترین وجه ممکن = بهترین نظام ممکن = نظام احسن
- طبیعت هر شیء سوق‌دهنده آن شیء به سمت خیر و کمال (به شرط نبود مانعی بر سر راه طبیعت)
- تمام چیزهای ظاهراً شر و بد ← دارای تاثیر مثبت در نظم کلی جهان و کمک‌کننده به کمال نهایی طبیعت
- توصیه به «مطالعه عالم طبیعت برای کشف ویژگی‌ها و روابط پدیده‌های آن» (← شکل‌گیری علوم طبیعی) + «تأمل در رابطه وجودی عالم طبیعت با مبدأ کل» ← عبور از ظاهر پدیده‌ها و رسیدن به باطن آن‌ها و خشوع و خشیت در برابر خدا

حکیم اشراقی	- از برجسته‌ترین چهره‌های حکمت اسلامی و فرهنگ ایران زمین - تولد در سهرورد زجان / تحصیل در مراغه و اصفهان / آشنایی کامل با اندیشه‌های ابن سینا / سفر همراه با سلوک معنوی و عرفان و مجاهدت با نفس / روزه در اغلب ایام / ذکر و عبادت در خلوت / رسیدن به مقامات عالی عرفان و برترین درجات حکمت - تألیف مهم‌ترین کتابش: حکمة الاشراق ← ارائه مکتبی جدید در فلسفه اسلامی / فراتر رفتن از متفانیان / پایه‌گذاری حکمت اشراق

پایه‌گذار مکتب فلسفی اشراق	- به کمال رساندن حکمت استدلالی ابن سینا با چاشنی کشف و شهود قلبی - پایه‌گذاری حکمت اشراق با احیای فلسفه نور و اشراق ایران پیش از باستان و تلفیق آن با عرفان اسلامی - حکمت اشراق: نوعی بحث از وجود با تکیه بر نیروی عقل و ترتیب استدلال + سیر و سلوک قلبی - کار فیلسوف اشراقی: فهم فرآورده بحث و استدلال با شهود قلبی + رساندن دستاورد شهود قلبی با استدلال به دیگران - تحقیق فلسفی بدون شهود: بی‌نتیجه / سیر و سلوک روحانی بدون عقلانیت: گمراه‌کننده

- حکمتی با اساس و بنیان اشراق (= کشف و شهود)
- نظر قطب‌الدین رازی یکی از پیروان اشراق ← حکمت شرقیان اهل فارس (شهودی و کشفی)
- علت نام‌گذاری به اشراق: به‌دست‌آمده از ظهور و تابش انوار عقلی بر نفس انسان‌های کامل

- ورود مفهوم «نور» به جای مفهوم «وجود» در فرهنگ فلسفی
- ساماندهی همه مباحث فلسفه پیرامون نور و مراتب آن + ظلمت و درجات آن
- اشراق نور ← نور الانوار: مبدأ جهان و خالق هستی (نور محض)
- اشیا دیگر: پدیدآمده از تابش و پرتو نور الانوار
- هر واقعییتی = نور (درجه‌ای از نور) (≠ نور مطلق)
- تفاوت اشیا ← شدت و ضعف نورانیت آن‌ها

سخن شیخ اشراق پیرامون اشراق نور	- ذات نخستین و نور مطلق (= خدا) (نورافشانی) (اشراق) پیوسته = تجلی / به وجود آوردن همه چیزها، حیات‌بخشیدن با اشعه خود به آن‌ها - همه‌چیز در این جهان: پرتوی از نور ذات خدا / هر زیبایی و کمالی موهبتی از رحمت او / رستگاری: وصول کامل به این روشنی

- مشرق جهان: نور بدون ظلمت (محل فرشتگان مقرب: مجرد از ماده ← غیرقابل مشاهده برای موجودات خاکی)
- جغرافیای عرفانی ← مغرب کامل: جهان تاریکی یا عالم ماده (بی‌بهره از نور)
- جهان میانی: میان مشرق بدون ظلمت و مغرب کامل / درآمیختگی نور و ظلمت

- دسته‌بندی جویندگان معرفت
- (۱) تازه شوق معرفت‌یافتگان
- (۲) کاملان در فلسفه استدلالی / بدون شهود
- (۳) بی‌اعتنایان به استدلال / اهل تصفیه درون و برخی شهودها
- (۴) کاملان در فلسفه استدلالی + دارای اشراق و عرفان (حکیم متأله)

حکیم متأله	- غرق در تاله + استاد در بحث = خلیفه و جانشین خدا (دارای ریاست تامه: ریاست گاه آشکار و گاه نهان: ریاست نه از راه قهر و غلبه) - جهان همواره دارای چنین حکیمی - خلافت الهی = دریافت امور و حقایق به نحو بی‌واسطه از خدا - هنگام ریاست واقعی حکیم متأله: زمان بسیار نورانی و درخشان - هنگام تهی‌ماندن جامعه از تدبیر حکیم متأله: سایه‌انداختن ظلمت و تاریکی بر آن

درس ۱۰: مسیر تاریخی اقتصاد ایران

●● اقتصاد مقاومتی و استقلال اقتصادی ●●

برای عبور از مشکلات اقتصادی و آسیب‌هایی که اقتصاد ملی را در [مقاوم‌سازی اقتصاد] [مصونیت‌بخشی به آن در برابر فشارها و تکان‌های خارجی] ضروری است. دوران کنونی تهدید می‌کند:

اقتصاددانان با اصطلاحاتی مانند [ثبات اقتصادی] [استحکام اقتصادی] [تاب‌آوری اقتصاد] [پایداری] [بر مقاوم‌سازی اقتصادی تأکید می‌کنند.]

معنای مقاوم‌سازی اقتصادی: مجموع نیروهای مولد، شرکت‌ها، مؤسسات تولیدی و خدماتی یک کشور، روی پای خود بایستند تا بتوانند در صورت به وجود آمدن بحران، تمامی نیازهای اساسی و حیاتی‌شان را خودشان تولید و تأمین کنند و وابسته به بیگانگان نباشند.

اقتصاد مقاوم، محصول [خودباوری] [تلاش و مجاهدت همه‌جانبه و فراگیر] مردمان سخت‌کوشی است که حاضر نیستند زیر سایه بیگانگان زندگی کنند و به آنان وابسته باشند.

تعریف اقتصاد مقاومتی:

اقتصاد مقاومتی، اقتصادی است: [پیشرفته] [مردمی] [دانش‌بنیان] که در برابر تهدیدات و تکان‌های داخلی و خارجی آسیب‌ناپذیر است.

اقتصاد مقاومتی با [انکای به قابلیت‌ها و ظرفیت‌های داخلی] [استفاده از فرصت‌های بیرونی] نیازها و مشکلات اقتصادی را رفع می‌کند و با تحریم‌ها و تهدیدات دشمنان به زانو در نمی‌آید.

— استقلال اقتصادی —

وابسته‌نبودن اقتصاد ملی به اقتصادهای بیگانه را می‌توان معادل استقلال اقتصادی دانست.

اما استقلال اقتصادی به معنای قطع ارتباط با کشورهای دیگر نیست.

هر کشوری برای پیشرفت، به تعامل منطقی با کشورهای دیگر نیاز دارد؛ مهم آن است که این تعامل مقتدرانه و از روی تدبیر باشد.

●● درس ۱۱: رشد و پیشرفت اقتصادی ●●

— تکاپو برای پیشرفت —

ویژگی‌ها و خصوصیات کشورهای پیشرفته	
(۱) معمولاً درآمد و تولید بالایی دارند.	
(۲) درآمدها به صورت عادلانه‌تری توزیع شده است.	
(۳) تعداد بیکاران این کشورها کم است.	
(۴) در برابر شوک‌های اقتصادی، قدرت مقاومت دارند.	
(۵) از ثبات نسبی قیمت‌ها و بازارها برخوردار هستند.	
(۶) در شرایط بحرانی می‌توانند نیازهای اولیه خودشان را تأمین و حتی مازاد آن را صادر کنند.	
(۷) از سطح سواد و بهداشت عمومی بالایی برخوردارند.	
(۸) روحیه اعتماد و همبستگی میان مردم برای تکاپو و تلاش اقتصادی، برجسته است.	
(۹) در سطح منطقه و جهان تأثیرگذارند.	
(۱۰) کشورهای قدرتمندی محسوب می‌شوند و بقیه روی آن‌ها حساب باز می‌کنند.	
رشد اقتصادی	
شاخص‌های توسعه انسانی (نظیر بهداشت، سواد و امید به زندگی)	
شاخص توزیع عادلانه درآمد	
مهم‌ترین مؤلفه‌های پیشرفت اقتصادی	

- رشد اقتصادی -

اگر در جامعه‌ای میزان واقعی تولید در دورهای معین نسبت به دوره قبل افزایش یابد، رشد در آن جامعه صورت گرفته است.

● رشد به معنای افزایش تولید است؛ در نتیجه رشد یک مفهومی کمی است.

● یک منشأ رشد اقتصادی، افزایش در منابع است. به عنوان مثال:

◀ عرضه نیروی کار یا: رشد جمعیت در طول زمان افزایش می‌یابد.

◀ سرمایه‌های فیزیکی یا: سرمایه‌گذاری در کارخانه‌ها، ساختمان‌ها، ادارات، ماشین‌آلات و مغازه‌ها افزایش می‌یابند.

◀ سرمایه انسانی یا: آموزش افزایش می‌یابد.

با منابع در دسترس بیشتر، یک کشور می‌تواند کالا و خدمات بیشتری تولید کند.

- بررسی رشد با الگوی مرز امکانات تولید -

● برای نشان دادن تأثیرات رشد اقتصادی، می‌توانیم از الگوی مرز امکانات تولید استفاده کنیم.

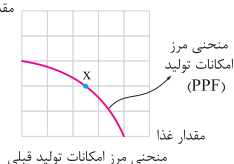
● نمودار صفحه بعد، نشان‌دهنده مرز امکانات تولید یک کشور است. محور افقی نشان‌دهنده مقدار غذای تولیدشده در کشور (همه انواع غذاها) و محور عمودی نشان‌دهنده همه مقادیر از کالاهای دیگر (یعنی همه کالاهای و خدمات به‌جز غذا) است.

● فرض کنیم ابتدا کشور تولید در نقطه X را انتخاب می‌کند.

◀ واضح است که مردم برای دستیابی به سلامتی و رفاه بیشتر، مقدار بیشتری از غذا و سایر کالاهای را می‌خواهند. اگر کشور با صرفه‌جویی، سرمایه‌گذاری بیشتری انجام دهد، با گذشت زمان ظرفیت تولیدی کشور توسعه می‌یابد و در نتیجه مرز امکانات تولید به سمت بالا منتقل می‌شود. (نمودار سمت راست)

◀ رشد اقتصادی به کشور امکان می‌دهد تا غذا و کالاهای دیگر بیشتر و بیشتری را تولید و مصرف کند.

مقدار بقیه کالاهای

منحنی مرز امکانات تولید قبلی

منحنی مرز امکانات تولید جدید

سؤال چرا رشد اقتصادی یک هدف مشترک است؟

پاسخ زیرا کشور را قادر می‌سازد تا (۱) کالاها و خدمات بیشتری تولید کند و (۲) گام مؤثری برای تأمین نیازها و خواسته‌های شهروندان خود بردارد. وقتی اقتصاد رشد می‌کند، کشور می‌تواند از هر چیزی مقدار بیشتری تولید کند.

- چگونه رشد اقتصادی را اندازه‌گیری کنیم؟ (تولید (درآمد) ناخالص داخلی) -

تنها ارزش کالاها و خدمات نهایی تولیدشده در یک سال تقویمی (از اول فروردین تا پایان اسفند) در محاسبه تولید ناخالص داخلی در نظر گرفته می‌شود. اقلام باقی‌مانده از سال قبل (یعنی چیزهایی که در یک سال تولید و در سال بعد فروخته می‌شوند) در محاسبات تولید ناخالص داخلی منظور نمی‌گردند.

تولید ناخالص داخلی، ارزش پولی کالا و خدماتی است که در داخل مرزهای یک کشور (صرف نظر از این که چه شهروندی آن را تولید کرده است، حتی اگر بخشی از این تولید متعلق به خارجی‌های مقیم کشور باشد) تولید می‌شود.

● تولید ناخالص داخلی یک کشور (GDP) ارزش پولی همه کالاها و خدمات نهایی تولیدشده در داخل مرزهای یک کشور در طول یک سال است.

برای محاسبه تولید ناخالص داخلی، فقط باید ارزش کالاها و خدمات نهایی (نه محصولات واسطه‌ای) را در نظر بگیریم. ارزش کالاها و خدمات واسطه‌ای در تولیدات نهایی محاسبه شده است و اگر آن‌ها را هم جداگانه محاسبه کنیم، دچار خطای محاسبه مجدد شده‌ایم.

برای اندازه‌گیری هر چیزی که تولید شده است، نیاز به یک واحد مشترک داریم. می‌توانیم همه کالاها و خدمات تولیدشده را (صرف نظر از ابعاد، اندازه و وزن) به ارزش پولی که از بازار به‌دست‌آمده برگردانیم و آن‌ها را جمع کنیم.

تولید فقط محدود به تولید کالاهای ملموس مانند توپ و لبنیات نیست، بلکه خدماتی مانند خدمات لوله‌کشی، خلبانی هواپیما، رانندگی کامیون و معاینه پزشکی را نیز شامل می‌شود و باید در محاسبه لحاظ شود.

Gross Domestic Product = GDP = (تولید ناخالص داخلی)

● از آنجا که هر تولید داخلی، درآمدی را برای تولیدکنندگان آن ایجاد کرده است، می‌توان درآمد داخلی را معادل تولید داخلی دانست.

● درآمد داخلی = مجموع درآمدهایی است که در طول سال برای کشور به دست می‌آید.

$$\text{درآمد داخلی} = \frac{\text{درآمد سرانه}}{\text{جمعیت کشور}}$$

نکته

در کنار شاخص تولید (درآمد) ناخالص داخلی، اقتصاددانان گاهی از شاخص تولید (درآمد) ملی (GNP) استفاده می‌کنند.

● شاخص تولید (درآمد) ملی (GNP) = ارزش کلیه کالاها و خدمات نهایی که توسط مردم یک کشور در طول یک سال (چه ساکن در داخل و چه ساکن در خارج از کشور) تولید می‌شود. (در این‌جا تولید خارجی‌های مقیم کشور محاسبه نمی‌شود).

Gross National Product = GNP = (تولید ناخالص ملی)

سهم تولید مردم کشور که در خارج اقامت دارند + تولید خارجی‌ان مقیم کشور - تولید ناخالص داخلی = تولید ناخالص ملی

– مواردی که در تولید ناخالص داخلی محاسبه نمی‌شوند –

- ۱ کار بدون دستمزد: کارهایی که پولی برای آن‌ها رد و بدل نمی‌شود. مانند: کارهای خانه، خدمات داوطلبانه ارائه‌شده در خیریه‌ها
- ۲ خرید و فروش کالاهای دست دوم، مانند: خودرو، مبلمان یا خانه (این قبیل کالاها زمانی که برای اولین بار تولید و فروخته شده‌اند، به حساب آمده‌اند).
- ۳ تولیدات اقتصاد زیرزمینی، غیرقانونی و قاچاق: اطلاعات دقیقی از این فعالیت‌ها در دست نیست و عملاً محاسبه آن‌ها مشروعیت بخشی به آن‌ها تلقی می‌شود.

– محاسبه تولید ناخالص داخلی و نرخ رشد آن –

- تولید ناخالص داخلی عبارت است از ارزش پولی تمام کالاها و خدمات نهایی که در داخل محدوده مرزهای جغرافیایی یک کشور (چه توسط افراد کشور که در داخل ساکن هستند، چه توسط خارجی‌های مقیم آن کشور) در طول یک سال تولید می‌شود.
- برای آن که بدانیم تولیدات سال جاری نسبت به سال قبل، چه میزان رشد داشته است، از فرمول زیر استفاده می‌کنیم:

$$\text{تولید ناخالص داخلی سال قبل} - \text{تولید ناخالص داخلی سال جاری} = \text{نرخ رشد تولید ناخالص داخلی سال قبل}$$

● مهم‌ترین دلیل اندازه‌گیری تولید ناخالص داخلی: نظارت بر تغییرات تولید در طول زمان

– بررسی یک مشکل –

- قیمت کالاها و خدماتی که تولید ناخالص داخلی را تشکیل می‌دهند به طور مداوم در حال تغییر است. به عنوان مثال، اگر در سال جاری ۱ میلیون خودرو، هر یک به ارزش ۵۰ میلیون تومان تولید شده باشد، داریم:

هزار میلیارد تومان ۵۰ = (میلیون خودروی تولیدشده) ۱ × (میلیون تومان) ۵۰ = مجموع تولیدات خودرو برای سال جاری

● اگر سال بعد، همان یک میلیون خودرو تولید شود اما قیمت متوسط خودرو به ۶۰ میلیون تومان افزایش یابد، خواهیم داشت:

هزار میلیارد تومان ۶۰ = (میلیون خودرو) ۱ × (میلیون تومان) ۶۰ = مجموع تولیدات خودرو در سال جدید

- حال اگر نتیجه شود تولید کشور به میزان ۱۰ هزار میلیارد تومان (۵۰ - ۶۰) افزایش داشته است، نادرست است؛ چراکه تنها قیمت‌ها تغییر کرده و میزان تولید ثابت مانده است. اقتصاددانان برای حل این مشکل راه‌حلی دارند: قیمت‌های محاسباتی باید در سالی که به آن سال پایه گفته می‌شود، ثابت فرض شوند؛ در این حالت اثرات انحرافی تغییر قیمت بر محاسبه تولید، حذف و تولید واقعی اندازه‌گیری می‌شود.

برای حل مسائل، این دو فرمول زیر را به خاطر بسپارید:

ارزش تولید کل در سال پایه - ارزش تولید کل در آن سال به قیمت ثابت = میزان افزایش تولید کل ناشی از افزایش میزان تولید در یک سال

ارزش تولید کل در همان سال به قیمت ثابت - ارزش تولید کل در آن سال به قیمت جاری = میزان افزایش تولید کل ناشی از افزایش قیمت‌ها (تورم) در یک سال

معمولاً از نمودارهای رشد تولید ناخالص داخلی، برای نشان‌دادن رشد اقتصادی کشورها استفاده می‌شود.

– شاخص‌های دیگر اندازه‌گیری پیشرفت اقتصادی –

- شاخص‌های مربوط به رشد کمی اقتصاد و افزایش تولید ناخالص به تنهایی نمی‌توانند نشان‌دهنده میزان پیشرفت یک کشور باشند.
- پیشرفت کشور فقط محدود به رشد کمی (یعنی افزایش تولید ناخالص داخلی) نیست.
- اگر کشوری از لحاظ میزان درآمد و تولید ناخالص داخلی، وضعیت مطلوبی داشته باشد، این به این معناست که:
  - ◀ کشور در زمینه رشد ثروت، پیشرفت خوبی داشته است.
- برای نشان‌دادن وضعیت نابرابری در اقتصاد از شاخص‌های گوناگونی مانند «شاخص دهک‌ها» استفاده می‌شود.

– شاخص دهک‌ها –

- یکی از شاخص‌های سنجش وضعیت توزیع درآمد است.
- از این شاخص در برخی گزارش‌های اقتصادی، به منظور نشان‌دادن پیشرفت‌هایی که در زمینه عدالت اقتصادی روی داده است، استفاده می‌شود.
- برای محاسبه این شاخص:
  - ۱) مردم کشور را به ده گروه جمعیتی مساوی تقسیم می‌کنند.
  - ۲) در این طبقه‌بندی، سطح درآمد از کم‌ترین به بیشترین مدنظر قرار می‌گیرد.
  - ۳) گروه اول که ۱۰ درصد اولیه جمعیت را تشکیل می‌دهند، کم‌ترین درصد درآمد ملی و ۱۰ درصد آخر، بیشترین درصد درآمد ملی را دارند.
  - ۴) سهم هر دهک از سهم دهک ماقبل خود بزرگ‌تر یا مساوی و از سهم دهک بعدی کوچک‌تر یا مساوی خواهد بود.
  - ۵) مجموع سهم تمامی دهک‌ها برابر با ۱۰۰ خواهد بود.
- آمارهای مربوط به سهم این دهک‌ها در جامعه، چگونگی توزیع درآمد را نشان می‌دهد.

– وضعیت توزیع درآمد –

$$\frac{\text{سهم دهک دهم}}{\text{سهم دهک اول}} = \text{شاخص وضعیت توزیع درآمد}$$

- هر چه این نسبت بیشتر باشد، توزیع درآمد در آن جامعه نامناسب‌تر است و بالعکس.
- گاهی درآمدهای مردم برای به دست آوردن شاخص دهک‌ها، قابل ثبت نیست.
- به همین دلیل اقتصاددانان برای به دست آوردن اختلاف درآمدی، اختلاف هزینه‌ای را محاسبه می‌کنند. (در این حالت هزینه خاتوار نماینده درآمد آن است).

– شاخص توسعه انسانی (HDI) –

- یکی از شاخص‌های رایج جهانی برای اندازه‌گیری پیشرفت اقتصادی کشورهای گوناگون است.

مؤلفه‌هایی نظیر –

- ۱) میزان امید به زندگی در بدو تولد
- ۲) میانگین سال‌های تحصیل
- ۳) سرانه درآمد ناخالص ملی
- ۴) شاخص‌های نابرابری

تشکیل دهنده شاخص توسعه انسانی است.

مؤلفه‌هایی نظیر –

- ۱) نرخ باروری
- ۲) نابرابری‌های جنسیتی
- ۳) دسترسی به آب آشامیدنی سالم
- ۴) بهداشت عمومی
- ۵) شاخص‌های فقر
- ۶) شاخص‌های پایداری محیطی (مانند: انرژی‌های تجدیدشونده و فسیلی، کاهش آلاینده‌های محیط زیست و گازهای گلخانه‌ای، نقصان منابع طبیعی و تغییرات نواحی جنگلی)

در گزارش‌های توسعه انسانی منعکس می‌شوند.

شاخص توسعه انسانی ترکیبی از –

- ۱) معیارهای اندازه‌گیری رشد اقتصادی (همان رشد تولید ناخالص داخلی)
- ۲) معیارهای اندازه‌گیری نابرابری درآمدی
- ۳) سایر شاخص‌ها نظیر شاخص امید به زندگی، میزان سواد و یا شاخص‌های مربوط به بهداشت
- ۴) شاخص‌های نابرابری

- در گزارش توسعه انسانی، ایران در رتبه ۶۵ است. (جزء کشورهای با توسعه یافتگی بالا به‌شمار می‌رود).

رتبه HDI	شاخص توسعه انسانی (HDI)	امید به زندگی در بدو تولد	سال‌های تحصیلی مورد انتظار	میانگین سال‌های تحصیلی	درآمد ناخالص ملی سرانه (GNI)	رتبه HDI
	ارزش	سال	سال	سال	دلار PPP	
رتبه‌بندی HDI	۲۰۱۸	۲۰۱۸	۲۰۱۸	۲۰۱۸	۲۰۱۸	۲۰۱۷
توسعه انسانی بسیار بالا						
۱	نروژ	۰/۹۵۴	۸۲/۳	۱۸/۱	۱۲/۶	۶۸/۵۹
۲	سوئیس	۰/۹۴۶	۸۳/۶	۱۶/۲	۱۳/۴	۵۹/۳۷۵
۳	ایرلند	۰/۹۴۲	۸۲/۱	۱۸/۸	۱۲/۵	۵۵/۶۶۰
۴	آلمان	۰/۹۳۹	۸۱/۲	۱۷/۱	۱۴/۱	۴۶/۹۴۶
۵	هونگ کنگ چین	۰/۹۳۹	۸۴/۷	۱۶/۵	۱۲/۰	۶۰/۲۲۱

رتبه HDI	شاخص توسعه انسانی (HDI)	امید به زندگی در بدو تولد	سال‌های تحصیلی مورد انتظار	میانگین سال‌های تحصیلی	درآمد ناخالص ملی سرانه (GNI)	رتبه HDI
	ارزش	سال	سال	سال	دلار PPP	
رتبه‌بندی HDI	۲۰۱۸	۲۰۱۸	۲۰۱۸	۲۰۱۸	۲۰۱۸	۲۰۱۷
توسعه انسانی بسیار بالا						
۶۳	صربستان	۰/۷۹۹	۷۵/۸	۱۴/۸	۱۱/۲	۱۵/۲۱۸
۶۳	ترینیداد و توباگو	۰/۷۹۹	۷۳/۴	۱۳/۰	۱۱/۰	۲۸/۴۹۷
۶۵	ایران	۰/۷۹۷	۷۶/۵	۱۴/۷	۱۰/۰	۱۸/۱۶۶
۶۶	جزیره موریس	۰/۷۹۶	۷۴/۹	۱۵/۰	۰۹/۴	۲۲/۷۲۴

– الگوی پیشرفت اسلامی - ایرانی –

❶ گرچه شاخص‌های توسعه انسانی در کنار شاخص‌های رشد تولید، تصویر مناسبی از پیشرفت یک کشور ارائه می‌کنند، اما به دلایل زیر، این تصویر از پیشرفت، کامل نیست:

❶ شاخص‌های دیگری مانند: مبارزه با فساد، بهبود فضای کسب و کار، رشد علم و فناوری، موضوعات محیط زیستی و پیشرفت‌های فرهنگی و معنوی، در نظر گرفته نمی‌شوند.

❷ تفاوت‌های بومی، محلی، تاریخی، فرهنگی و عقیدتی کشورها در تعیین شاخص‌های پیشرفت در نظر گرفته نمی‌شوند.

مثال ۱: ارزش‌های اجتماعی - اقتصادی جامعه ما با جوامع اروپایی، آمریکایی یا چینی یکسان نیستند.

مثال ۲: تنوع ارزش‌ها و آداب و رسوم در شاخص‌های پیشرفت یک کشور خود را نشان نمی‌دهد.

مثال ۳: اهمیت عدالت اقتصادی و اجتماعی برای کشورهای مختلف (مثلاً کشور ما با کشورهای سرمایه‌دار غربی) یکسان نیست.

مثال ۴: نگاه ما به زندگی با نگاه مثلاً ژاپنی‌ها به زندگی انسان‌ها تفاوت دارد.

❸ رشد و توسعه بخشی از پیشرفت کشور ماست، اما همه آن نیست.

❹ برخی از کشورها و سازمان‌های بین‌المللی در طول سده‌های گذشته برای تحمیل الگوها و سبک زندگی غربی، از شاخص‌های توسعه و هم‌چنین نهادهایی که ظاهراً با هدف

توسعه اقتصادی به‌وجود آمده‌اند، استفاده کرده‌اند.

● در کشور ما؛

◀ تلاش‌هایی در جهت استقرار نظام اقتصادی اسلام صورت گرفته است. (اما هم‌چنان نهادهای سرمایه‌داری، در جهت انباشت ثروت در دست عده‌ای محدود و توزیع ناعادلانه آن فعالیت دارند.)

◀ اندیشمندان کشور ما، به فکر دستیابی به یک الگوی بومی برای پیشرفت هستند. (الگویی که با شرایط فرهنگی، اقلیمی و تاریخی کشور سازگار باشد و بتواند راه روشنی را پیش پای مردم قرار دهد.)

● الگوی پیشرفت اسلامی - ایرانی: آغاز حرکتی مستمر و بلندمدت برای دستیابی به یک الگوی پیشرفت بومی است که با فرهنگ ما سازگاری داشته باشد.